

Keuzegids Sociale Competentie

Methoden voor het onderwijs

Ewoud Roede & Froukje Joosten

Amsterdam/Rotterdam, juli 2008

Vooraf

Sociale competentie is een belangrijk thema, ook in het onderwijs. De aandacht voor sociale competentie varieert van werken aan een veilig schoolklimaat tot jongeren leren zelf vorm te geven aan hun leven. Veel scholen zoeken naar manieren om hun activiteiten op dit terrein te versterken. Een methode kan daarin een goede rol vervullen. Het aanbod aan beschikbare methoden is echter groot en divers. Het is dan ook niet gemakkelijk om een keuze te maken. Het domein van sociale competentie is voor vele betrokkenen bij het onderwijs relatief nieuw en onbekend, zeker in vergelijking met de reguliere schoolvakken.

Om scholen, leerkrachten en onderwijsbegeleiders te ondersteunen bij de keuze van een geschikte methode, is de *Keuzegids Sociale Competentie* ontwikkeld. Met de Keuzegids willen we scholen en anderen zoveel mogelijk laten profiteren van de beschikbare kennis en expertise over sociale competentie. Het gebruik van een methode impliceert immers altijd een zeker tijdsbeslag. Onderwijstijd is schaars en kostbaar en de meeste scholen kunnen zich niet permitteren om zomaar wat te kiezen of zelf te gaan experimenteren. Deze Keuzegids helpt scholen een gefundeerde afweging te maken. In de Keuzegids wordt daartoe eerst een overzicht gegeven van belangrijke overwegingen bij de keuze van een nieuwe of aanvullende methode. Vervolgens worden 28 methoden met elkaar vergeleken en kort beschreven.

Het startsein voor '*Keuzegids Sociale Competentie*' is gegeven door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. De eerste versie van de Keuzegids is in 2005 ontwikkeld door het Instituut voor de Lerarenopleiding, het SCO-Kohnstamm Instituut - beide van de Universiteit van Amsterdam - en de CED-Groep uit Rotterdam. De voorliggende geactualiseerde versie 2007 is samengesteld door het SCO-Kohnstamm Instituut en de CED-Groep uit Rotterdam

De Keuzegids is niet alleen het werk van de auteurs. Velen hebben aan de eerste of de tweede versie bijgedragen: de uitgevers en auteurs van de methoden, de schoolleiders die hun ervaringen met methoden hebben ingebracht, begeleiders en schoolleiders die ons hebben geïnformeerd over goede en zwakke kanten van de Keuzegids. Voor de nieuwe versie van de Keuzegids is veel werk gedaan door Katja van der Veer en Charles Felix.

We hopen dat de Keuzegids daadwerkelijk steun biedt aan scholen om meer werk te maken van de sociale competentie van hun leerlingen.

Amsterdam/Rotterdam

December 2007

Froukje Joosten en Ewoud Roede

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Deel 1 Onderwijs in sociale competentie	6
1.1 Onderwijs in het sociale domein: een wirwar van doelen?	6
1.2 Sociale competentie als onderwijsdoel	6
1.3 Inrichting van het sociale domein	9
1.4 Het kiezen van een methode	12
Deel 2 Vergelijking van methoden	19
2.1 De methoden die we vergelijken	19
2.2 De criteria waarop we vergelijken	20
2.3 28 methoden vergeleken	23
Deel 3 Beschrijvingen van methoden	26
3.1 Beleids- en visie-ontwikkeling	27
3.2 Leerlingvolgsysteem (LVS)	30
3.3 Methode	33
3.4 Los programma	41
3.5 Remediërend programma	54
Literatuur	55

Inleiding

Tegenwoordig vinden veel mensen dat het onderwijs in het sociale domein een meer centrale plaats in moet nemen op scholen. Scholen hebben samen met de ouders de verantwoordelijkheid om kinderen voor te bereiden op het maatschappelijke leven. Dit betekent dat scholen zich niet kunnen concentreren op kennisoverdracht alleen. Zij moeten ook - samen met de ouders - bijdragen aan de ontwikkeling van de sociale competentie van de leerlingen. Scholen moeten daarnaast leerlingen stimuleren zich te ontwikkelen tot goede burgers; tot burgers die bijdragen aan een democratische samenleving, met de waarden die daarin gelden.

Hoe de overheid denkt over de opvoedende rol van de school, is weergegeven in de kerndoelen. In de nieuwste versie zijn de doelen die betrekking hebben op sociale competentie, burgerschap en waarden en normen voor een deel opgenomen onder 'Oriëntatie op jezelf en de wereld' en voor een deel in de preambule. In deze preambule wordt gesproken over 'doelen die voor alle leergebieden van belang zijn' (OCW, 2004).

Scholen zoeken naar manieren om hun school tot een sociale gemeenschap te vormen. Ze proberen hun leerlingen goed toe te rusten voor hun bestaan in de maatschappij. Deze maatschappij stelt hoge eisen op het gebied van sociale vaardigheden en zoekt tegelijkertijd naar gemeenschappelijk gedragen waarden. Gedeelde waarden en normen over omgangsvormen en gedrag vormen ook een belangrijke voorwaarde voor een veilig, respectvol schoolklimaat (Ministerie, 2004).

Sinds het eind van de vorige eeuw zijn er binnen het sociale onderwijsdomein allerlei activiteiten ondernomen die inmiddels hun vruchten hebben afgeworpen. Op verschillende plaatsen is bijvoorbeeld samenwerking ontstaan tussen de school en andere voorzieningen om gezamenlijk de ontwikkeling van kinderen en jongeren te stimuleren. Deze samenwerking staat bekend onder de naam 'Brede school'. Ook is er een veelheid aan methoden op dit gebied ontwikkeld, zoals sociale vaardigheidstrainingen, methoden voor sociaal-emotionele ontwikkeling en sociale competentie, programma's om ongewenst gedrag te bestrijden en leerlingvolgsystemen.

Voor scholen is het niet altijd gemakkelijk om uit dit grote aanbod een welbewuste keuze te maken voor een methode of programma dat bij hen past. Met de Keuzegids Sociale Competentie die nu voor u ligt, willen we scholen graag ondersteuning bieden bij de inrichting van het onderwijs in het sociale domein. Vanzelfsprekend zijn er verschillende manieren om dit onderwijs vorm te geven. Elke manier heeft zijn voor en nadelen. Vanuit wetenschappelijk onderzoek en vanuit onze ervaringen in de onderwijspraktijk, geven we in deze gids een aantal valkuilen en ook overwegingen aan die een rol kunnen spelen in het keuzeprocess.

Deze Keuzegids bestaat uit drie delen. In het eerste deel leest u meer over de achtergronden van het sociale onderwijsdomein. Dit deel is bedoeld om scholen te helpen een gemotiveerde keuze te maken voor een methode die past bij de school. U leest over de verschillende, verwante begrippen die genoemd worden in discussies, over de inhoud van sociale competentie als onderwijsdoel en over manieren waarop een school het sociale onderwijsdomein in kan richten. Daarnaast komen ook

mogelijke aanleidingen van scholen om aan sociale competentie te werken aan bod, evenals de doelstellingen die uit deze aanleidingen voort kunnen vloeien. Dit deel wordt afgesloten met een beschrijving van het keuzeprocés in 5 stappen.

Het tweede deel van deze Keuzegids bevat een vergelijking van methoden. In dit deel worden 28 methoden op het gebied van sociale competentie met elkaar vergeleken. Bij de selectie van deze 28 methoden is gekozen voor methoden die betrekking hebben op het brede domein van de sociale competentie en gebruikt kunnen worden door scholen zelf – docenten, mentoren, interne begeleiders – in het reguliere onderwijs. Methoden die alleen met hulp van of door gedragsdeskundigen kunnen worden gebruikt, zoals op het terrein van de therapeutische hulpverlening (Jeugdzorg), zijn buiten beschouwing gebleven.

Het begrip methode is ruim opgevat. Zo zijn naast methoden met lessen voor een bepaalde periode, ook systemen voor het volgen van leerlingen opgenomen, en losse programma's of lessen. Methoden die betrekking hebben op één specifiek onderdeel van sociale competentie, zoals alleen het tegengaan van pesten of alleen conflicthantering, zijn niet in de keuzewijzer opgenomen. Andere restricties zijn de verkrijgbaarheid van de methoden geweest (ze mochten niet te veel verouderd zijn, en/of ze moesten van na 1998 zijn) en de hoeveelheid informatie die over de methoden beschikbaar is.

In het derde deel vindt u beschrijvingen van de 28 methoden die in deel 2 vergeleken zijn. In elke beschrijving treft u een korte toelichting van deze methode aan en leest u wie de doelgroep is, de auteur(s) en de uitgever. Ook de kosten van de methoden zijn vermeld. De beschrijvingen zijn kort en geven een eerste indruk van de methoden. Voor meer gedetailleerde informatie wordt verwezen naar de opgenomen websites van de methoden.

Tot slot: de Keuzegids Sociale Competentie is vrij te verkrijgen. Op de website www.socialecompetenties.nl staan onderdelen van de Keuzegids in een digitale vorm. Ook kunt u hier de Keuzegids en delen van de Keuzegids downloaden als pdf-bestand.

Deel 1 **Onderwijs in sociale competentie**

1.1 Onderwijs in het sociale domein: een wirwar van doelen?

Als mensen spreken over welke doelen het onderwijs in het sociale domein zou moeten nastreven, gebruiken ze daarbij vaak verschillende termen. Bijvoorbeeld termen als burgerschap, sociale participatie, veiligheid, waarden en normen, sociaal-emotionele ontwikkeling, sociale competentie. Dat betekent niet dat ze het over allemaal verschillende doelen hebben: de gemeenschappelijke deler van al deze termen is dat scholen de sociale en morele ontwikkeling van leerlingen willen bevorderen. Nu én in de toekomst, op school én daarbuiten. Daarbij willen scholen sommige gedragingen, zoals agressie, geweld en drugsgebruik, voorkomen of afleren. Andere gedragingen, zoals sociaal gedrag, een positieve werkhouding op school en maatschappelijke participatie willen scholen juist bevorderen.

Scholen hebben het daarbij de laatste tijd vaak ook over ‘burgerschap’. Hiermee bedoelen ze dat het voortbestaan van een democratische samenleving van algemeen belang is en dat scholen daarom leerlingen moeten opvoeden tot democratische burgers. Ze doen dat door leerlingen kennis, houdingen en vaardigheden te leren op dit gebied (De Winter, 2004).

Ten Dam, Wardekker, Miedema en Veugelers (2004) geven aan dat het onderwijs leerlingen moet stimuleren om zelfstandig te oordelen en te handelen in sociale situaties die per definitie waardengebonden zijn. Ook wijzen zij op het belang van sociale betrokkenheid van leerlingen, en op het bevorderen van gelijkheid en het respecteren van verschillen tussen (toekomstige) burgers. Volgens hen moeten leerlingen al deze dingen niet náást het onderwijs leren, maar moeten deze leerdoelen vooral een plaats krijgen *in* het reguliere onderwijs. De school vormt zo een oefenplaats voor burgerschap. Schuyt (2004) wijst erop dat het waardenonderwijs, onderwijs in welke waarden belangrijk zijn in de maatschappij en welke waarden de leerlingen zelf belangrijk vinden, vaak beperkt blijft tot cognitieve activiteiten (‘praten over’). Het heeft daarmee weinig resultaat. Hij pleit ervoor om kleine alledaagse deugden in de praktijk te brengen, door onderwijs aan te bieden waarin het gedragsaspect (het doen) een centrale plaats inneemt.

1.2 Sociale competentie als onderwijsdoel

Sociale competentie wordt wel omschreven als ‘het vermogen om adequaat te handelen in sociale situaties’. Adequaat betekent dat iemand tegemoet komt aan zijn eigen belangen én rekening houdt met de belangen van anderen. Anderen zijn dan zowel andere personen, als de maatschappij als geheel. Er zijn dus altijd tenminste drie perspectieven van waaruit beoordeeld kan worden of iemand zich sociaal competent gedraagt: vanuit de persoon zelf, vanuit de direct betrokkenen en vanuit de maatschappij als geheel. Werken aan burgerschap is daarmee een onderdeel van sociale competentie.

Om adequaat te kunnen handelen, heeft iemand in de eerste plaats kennis nodig van sociale situaties en van de normen die in die situaties gelden. In de tweede plaats heeft iemand een bepaalde houding (attitude) nodig ten opzichte van zichzelf (bijvoorbeeld zelfvertrouwen) en ten opzichte van anderen (bijvoorbeeld respect) om te bepalen hoe hij zich wil gedragen. In de derde plaats heeft iemand vaardigheden nodig om zich te

kunnen gedragen, zoals hij dat wil. En ten slotte moet iemand kunnen reflecteren om zijn gedrag op grond van eerder opgedane ervaringen bij te stellen. Kennis, houding, vaardigheden en reflectie zijn daarmee ‘gereedschappen’ die iedereen vanaf de geboorte ontwikkelt door in allerlei situaties te participeren en daarvan te leren.

In figuur 1 hierna ziet u dat iemand deze ‘gereedschappen’ hanteert binnen verschillende gebieden, die elkaar overigens gedeeltelijk overlappen. Kennis, houding en vaardigheden kunnen ten eerste betrekking hebben op de eigen persoon (intrapersoonlijk). Denk bijvoorbeeld aan zelfkennis, zelfvertrouwen of om kunnen gaan met eigen emoties. In het interpersoonlijke gebied staat de directe omgang met andere mensen centraal. Dan gaat het bijvoorbeeld om kennis van sociale regels, vertrouwen in anderen en om communicatieve vaardigheden. In het maatschappelijk gebied kunt u denken aan kennis van de samenleving, aan een democratische houding en aan om kunnen gaan met culturele verschillen. Ook reflectie is een gereedschap dat op deze verschillende gebieden betrekking kan hebben: bijvoorbeeld kritisch inzicht in jezelf (intrapersoonlijk), inzicht in groepsprocessen (interpersoonlijk) of inzicht in sociale processen (maatschappelijk).

Gebieden Gereedschappen	Intrapersoonlijk	Interpersoonlijk	Maatschappelijk
Houding	zelfvertrouwen	vertrouwen in anderen	democratisch
	zelfrespect	respect voor anderen	gelijkheid/gelijkwaardigheid
		betrokken zijn bij anderen	rechtvaardigheid/zorg
	verantwoordelijkheid willen nemen voor eigen handelen	verantwoordelijkheid willen nemen voor relaties met anderen	verantwoordelijkheid voor de samenleving willen nemen/willen participeren
	zelfstandigheid in de zin van eigen koers durven varen	dialogoog met anderen willen aangaan	ieders stem willen horen
Kennis	zelfkennis	kennis van sociale regels en omgangsvormen	kennis van de samenleving
Reflectie	kritisch inzicht in (de wensen, mogelijkheden, beweegredenen van) jezelf	kritisch inzicht in (de wensen, mogelijkheden, beweegredenen van) anderen	kritisch inzicht in de sociale structuur van de samenleving
		inzicht in groepsprocessen	inzicht in sociale processen (in- en uitsluiting)
		inzicht in het effect van je eigen handelen op anderen	inzicht in de invloed van de sociale structuur van de samenleving op intra- en interpersoonlijk handelen
			inzicht in je eigen handelings(on)mogelijkheden m.b.t. de sociale structuur van de samenleving

Vaardigheden	regulatievaardigheden (regulering van eigen impulsen/emoties, zelfcontrole, zelfdisciplineren)		
		sociaal-communicatieve vaardigheden	kunnen omgaan met culturele verschillen en verschillen in maatschappelijke positie
		van perspectief kunnen wisselen	kunnen omgaan met sociale spanningen

Figuur 1: Aspecten van sociale competentie (Ten Dam, Volman, Westerbeek, Wolfgram & Ledoux, 2003)

Of de gereedschappen voldoende ontwikkeld zijn om iemand ook daadwerkelijk sociaal competent te kunnen noemen, blijkt onder meer uit het concrete gedrag van iemand in concrete sociale situaties. Overigens kunnen de meningen uiteenlopen over welk gedrag sociaal competent is en welk gedrag niet. Dat hangt bijvoorbeeld af van de context en de culturele achtergrond van de beoordelaar.

Aan de hand van figuur 1 kan een school bepalen aan welke gereedschappen en aan welk gebied ze al aandacht besteedt, en aan welke gereedschappen en/of welk gebied ze nog meer aandacht wil geven. Een school kan daarbij verschillende accenten leggen, en voor verschillende benaderingen kiezen. Sommige scholen leggen het accent op waardenopvoeding en stellen leren door reflectie centraal. Andere scholen leggen het accent op het trainen van concrete sociale vaardigheden. En weer andere scholen leren leerlingen zich sociaal competent te gedragen door hen deel te laten nemen aan (participeren in) sociale situaties in de klas en in de school.

Al deze verschillende benaderingen hebben voor- en nadelen. Een leerling moet kunnen reflecteren op zijn eigen gedrag en op het gedrag van anderen om sociaal competent gedrag te kunnen laten zien. Maar kunnen reflecteren alleen is niet voldoende: de leerling moet ook de vaardigheden hebben om het verkregen inzicht in de praktijk toe te passen. En een leerling die vaardigheden heeft geoefend in de groep, maar die niet in staat is om ze op eigen initiatief te gebruiken in andere alledaagse situaties waarin hij participeert (generalisatie), vertoont toch geen sociaal competent gedrag. Ook participeren in sociale situaties alleen leidt niet zonder meer tot sociaal competent handelen, denk bijvoorbeeld aan een leerling die zonder duidelijke doelstelling participeert of aan een leerling die geen feedback krijgt op zijn gedrag.

Het lijkt dan ook de meest effectieve manier om voor het onderwijs in sociale competentie voor een combinatie van benaderingen te kiezen. De school kan vervolgens de verschillende benaderingen aanpassen aan de mogelijkheden van de verschillende leerlingen. Op die manier komen alle gereedschappen aan de orde, zowel op intrapersonaal, interpersoonlijk als maatschappelijk gebied. Bovendien leert de leerling de gereedschappen toepassen op een manier die hij nodig heeft, via training, reflectie én participatie in combinatie met feedback.

Welke methode of werkwijze een school ook kiest, het lijkt belangrijk te zijn dat leerlingen het geleerde ook in gewone alledaagse sociale situaties kunnen oefenen en

toepassen. Hierbij kunt u denken aan uiteenlopende situaties. Gezamenlijk de bestemming van het schoolreisje bepalen, bijvoorbeeld, is een oefening in democratische besluitvorming waarvoor sociaal competent gedrag nodig is. Dit geldt ook voor zitting hebben in de leerlingenraad. Leerlingen die een rol krijgen in de aanpak van conflicten (mediation), of die letten op de naleving van schoolregels die in overleg met hen opgesteld zijn, oefenen ook in sociaal competent gedrag. Ook kunnen leerlingen participeren in situaties buiten de school, bijvoorbeeld in een overleg om de verkeersveiligheid rond de school te verbeteren, of door actie te voeren voor het behoud van een sportveld.

1.3 Inrichting van het sociale domein

Er is geen vast format aan te geven om het sociale domein in te richten. Dat komt omdat geen school hetzelfde is. Scholen verschillen ten eerste in de motieven die ze hebben om aan de sociale competentie van hun leerlingen te willen werken. De ene school krijgt misschien het verzoek van de ouderraad of van de inspectie om (harder) aan leergebiedoverstijgende kerndoelen te werken, voor een andere school is een leerling die getreiterd wordt een reden om op zoek te gaan naar methoden om dat te voorkomen. En weer andere scholen vinden dat werken aan sociale competentie sowieso tot één van de taken van een school hoort, zij zoeken misschien juist naar een methode om planmatiger te kunnen werken aan sociale competentie. Ten tweede kunnen scholen verschillen in hun visie op de wijze waarop werken aan sociale competentie op school geconcretiseerd moet worden. De ene school vindt dat sociale competentie de hele dag door aan bod moet komen en niet als apart vak op het rooster moet staan; de andere school wil er juist wel apart aandacht aan besteden. Ten derde kennen scholen verschillen in leerlingpopulatie. Op de ene school gedragen leerlingen zich over het algemeen sociaal competent en is er behoefte aan verdieping, bijvoorbeeld op het gebied van waarden en normen, terwijl leerlingen op een andere school elementaire sociale vaardigheden en sociale kennis missen. Soms ook zijn methoden of programma's nodig die verder gaan dan preventief bedoelde interventies. Curatieve methoden voor specifieke problemen die veelal moeten worden uitgevoerd door (externe) deskundigen vallen buiten het bestek van deze Keuzegids. Ten vierde zijn er verschillen in draagkracht en in kennis en ervaringen van de teamleden. Leerkrachten worden vanuit hun beroepsopleiding vaak nauwelijks opgeleid om planmatig te werken aan sociale competentie. Het stimuleren van sociale competentie doet een groot beroep op vaardigheden van leerkrachten als observeren, variëren in instructie, reflecteren op het eigen gedrag en dat van de leerlingen. Deskundigheidsbevordering van leerkrachten is daarom vaak noodzakelijk, maar dat moet wel passen binnen de taaklast die zij verder al hebben. Methoden gericht op professionalisering van docenten zijn in deze Keuzegids niet opgenomen – behalve als het onderdeel uitmaakt van een op leerlingen gerichte methode. Kortom, als een school het sociale onderwijsdomein in wil gaan richten, doet zij er verstandig aan om rekening te houden met de reden waarom ze aan sociale competentie wil werken, de manier waarop zij zelf tegen sociale competentie aankijkt, en met de gegevens waar zij mee te maken heeft, zoals leerlingpopulatie en draagkracht, kennis en ervaringen van de teamleden.

Volgens onze ervaringen werkt een planmatige aanpak van onderwijs in sociale competentie het beste. Hiermee bedoelen we dat een school eerst moet bepalen welk

doel zij wil bereiken met het onderwijs in sociale competentie in relatie tot de leerlingpopulatie. Vervolgens moet een school bedenken hoe ze aan sociale competentie wil werken, welke middelen daarbij nodig zijn en welke consequenties deze werkwijze heeft. En tot slot moet een school een plan maken hoe ze de geplande activiteiten gaat uitvoeren en evalueren. Op die manier gaat een school op dezelfde manier te werk bij haar aanpak van sociale competentie als bij de aanpak van andere onderwijsdoelen.

In figuur 2 ziet u dat een school op verschillende niveaus voor een bepaalde methode kan kiezen.

Niveau	Methode
Schoolbeleid	<ul style="list-style-type: none"> • Beleids- en visieontwikkeling
Leerlingvolgsysteem	<ul style="list-style-type: none"> • Leerlingvolgsysteem
Aanpak in de groep	<ul style="list-style-type: none"> • Lesmethode
	<ul style="list-style-type: none"> • Losse programma's
Remedial teaching	<ul style="list-style-type: none"> • Remediërend programma

Figuur 2: Niveau's in methoden en programma's voor de sociale ontwikkeling (naar Struiksmā & Hoogenkamp, 2001)

In dit schema is de individuele behandeling van gedragsstoornissen niet opgenomen, omdat we in deze Keuzegids alleen die methoden en activiteiten beschrijven die scholen en leerkrachten kunnen gebruiken zonder hulp van gedragsdeskundigen.

Een school kan ervoor kiezen om op één of meerdere niveaus aan sociale competentie te werken, afhankelijk van haar doelstellingen. Het lijkt het meest effectief om op alle niveaus tegelijk aan sociale competentie te werken. Als een school echter voor één niveau kiest, is het verstandig om te bedenken welke voor- en nadelen aan die keuze zitten. Een aantal voor en nadelen hebben wij hieronder nog eens op een rij gezet.

Schoolbeleid

De overheid heeft voor zowel het basisonderwijs als het voortgezet onderwijs globale doelen geformuleerd voor de ontwikkeling van de sociale competentie van leerlingen. Een school kan deze globale doelen concretiseren door beleid voor sociale competentie te ontwikkelen op een manier die past bij de leerlingen en bij de visie en de capaciteiten van het team. Het voordeel van kiezen voor een methode op het niveau van schoolbeleid, is dat er een op de school toegesneden beleid ontstaat dat door het hele team gedragen wordt en dat de basis is voor planmatig werken aan sociale competentie. Een nadeel van een methode op het niveau van schoolbeleid

alleen is dat beleidsontwikkeling een langdurig proces is. Het levert op korte termijn geen verandering in de klas op, met als mogelijk gevolg dat de betrokkenheid en motivatie van leerkrachten afneemt.

Leerlingvolgsysteem

Met behulp van een leerlingvolgsysteem (afgekort LVS) volgen leerkrachten leerlingen op het gebied van sociale competentie gedurende verschillende schooljaren. Vaak zijn in leerlingvolgsystemen ook suggesties opgenomen hoe een school leerlingen kan ondersteunen die op bepaalde aspecten uitvallen. Een methode op het niveau van zorgstructuur/leerlingvolgsysteem toepassen, heeft als voordeel dat een school een beeld krijgt van de sociale competentie van de leerlingen. Hierdoor wordt het mogelijk om planmatig aan de sociale competentie van die leerlingen te werken. Een nadeel van kiezen voor een leerlingvolgsysteem alleen, is dat het vooral in kaart brengt hoe het met de sociale competentie van leerlingen gesteld is, maar nog niet iets aan de sociale competentie van leerlingen doet. Een school weet dan nog niet welke maatregelen ze kan nemen om het onderwijs in sociale competentie goed aan te laten sluiten bij de leerlingen.

Aanpak in de groep

Voor de aanpak in de groep kan een school uit twee aanpakken kiezen: voor een methode of voor een los programma.

Een methode biedt doelen en leerlijnen voor meerdere leerjaren. Deze maken duidelijk wat leerlingen in een bepaald leerjaar moeten weten en kunnen. In de lesbeschrijvingen staat hoe de leerlingen in de wekelijkse lessen aan deze doelen werken. Een methode sociale competentie invoeren heeft als voordeel dat een groep regelmatig en planmatig aan sociale competentie werkt. Het nadeel is dat leerlingen het geleerde in weinig andere situaties in de praktijk (kunnen) brengen als de school buiten de lessen geen aandacht aan sociale competentie besteedt. Als een school verder de methode slechts in één of enkele groepen invoert, is er ook een probleem met generalisatie en consolidatie van het geleerde.

Bij losse programma's werkt een school gedurende een korte periode intensief aan een bepaald onderwerp. Een los programma wordt vaak gebruikt als aanvulling op een meer structurele aanpak. Het voordeel hiervan is dat leerkrachten een project flexibel kunnen inzetten. Ze kunnen daardoor inspelen op actuele gebeurtenissen in of buiten de school. Het nadeel is dat de leerlingen door de projectmatige opzet het geleerde snel kunnen vergeten na afloop van het programma.

Remedial teaching

Bij de remedial teaching krijgt een school aanwijzingen hoe ze leerlingen extra kan begeleiden op bepaalde onderwerpen. Het voordeel van kiezen voor deze methode is dat leerlingen extra oefening krijgen en ondersteuning op die gebieden en onderwerpen waaraan ze behoefte hebben. Nadeel is dat remediërende maatregelen weinig effect hebben als de werkwijze niet aansluit bij de reguliere aanpak.

Zoals u al eerder las, lijkt het het meest effectief om op meerdere niveaus tegelijk binnen het onderwijs aan sociale competentie te werken. Maar daarnaast is onderwijs in sociale competentie ook effectiever als de kennis, vaardigheden en houding die de leerlingen op school leren goed zijn afgestemd op andere situaties waarin het kind verkeert, zoals thuis, in de buitenschoolse opvang, in de brede school en in het welzijnswerk. Het zou ideaal zijn als de opvoeding van leerlingen in al die situaties

één lijn volgt. Of, als alle leerkrachten, opvoeders en sociaal cultureel werkers in ieder geval op de hoogte zijn van elkaars visie en werkwijze. Daarom is het van belang dat scholen ouders en andere betrokkenen goed informeren over het onderwijs in sociale competentie. Beter nog is het om ouders actief te betrekken bij het onderwijs. Vandaar dat we in deze Keuzegids de mogelijke activiteiten van ouders en anderen rond de leerling ook in de typering van de methoden hebben opgenomen.

1.4 *Het kiezen van een methode*

Het kiezen van een geschikte methode door scholen is in een vijftal stappen in te delen:

1. Analyseer wat de aanleiding is om een methode te zoeken. Formuleer daarbij zo concreet mogelijk wat u met de nieuwe methode wilt bereiken – op het niveau van de school, de leerkrachten, de leerlingen. Wat zijn de randvoorwaarden waarbinnen de methode gebruikt zal gaan worden?
2. Maak een overzicht van de methoden die op het eerste gezicht geschikt lijken om met de school, de leerkrachten en de leerlingen de gewenste doelen te bereiken.
3. Vergelijk de methoden met de criteria van de Keuzegids. Die zijn gebaseerd op onderzoek, ontwikkeling en begeleiding. Afhankelijk van de visie of grondslag van de school kunnen criteria wel worden gewogen of toegevoegd.
4. Ga bij scholen die u kent na wat de ervaringen zijn met de methoden die u het meest geschikt lijken.
5. Ga na wat ervoor nodig is om de methode in te voeren. Bepaal wanneer en hoe u gaat evalueren of de gewenste doelen worden gehaald.

Stap 1. Analyseer wat u wilt bereiken

Een school kan door verschillende aanleidingen besluiten om aan sociale competentie te gaan werken. Hieronder noemen we veel voorkomende aanleidingen:

- De school vindt werken aan sociale competentie een kerntaak van het onderwijs.
- De school heeft geen zicht op de sociale en morele ontwikkeling van de leerlingen, en wil dat wel hebben.
- Er zijn incidenten op school tussen leerlingen onderling of tussen leerlingen en docenten, en de school wil daar iets aan veranderen.
- De school realiseert de kerndoelen van de overheid niet.
- De school vindt het onderwijs in sociale competentie te weinig systematisch.

Aan de hand van deze aanleidingen kan de school zo concreet mogelijk formuleren wat de school wil bereiken. In het schema hieronder ziet u voorbeelden van doelstellingen in relatie tot de bovenstaande aanleidingen.

Aanleidingen	Mogelijke doelstellingen
De school vindt werken aan sociale competentie een kerntaak van het onderwijs .	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid rond sociale competentie ontwikkelen en uitvoeren.
De school heeft geen zicht op de sociale en morele ontwikkeling van de leerlingen, en wil die wel hebben.	<ul style="list-style-type: none"> • De ontwikkeling van sociale competentie van leerlingen registreren en volgen.

	<ul style="list-style-type: none"> • Specifieke behoeften van leerlingen op het gebied van sociale competentie in kaart brengen en daarbij aansluiten.
Er zijn incidenten op school tussen leerlingen onderling of tussen leerlingen en docenten, en de school wil daar iets aan veranderen.	<ul style="list-style-type: none"> • Incidenten voorkomen door bepaalde aspecten van de sociale competentie van (bepaalde groepen) leerlingen te versterken.
De school realiseert de kerndoelen van de overheid niet.	<ul style="list-style-type: none"> • Voldoen aan de kerndoelen die door de overheid gesteld zijn.
De school vindt het onderwijs in sociale competentie te weinig systematisch.	<ul style="list-style-type: none"> • Beleid ontwikkelen op het gebied van sociale competentie. • De sociale competentie van leerlingen bevorderen aan de hand van vooraf opgestelde leerlijnen. • De sociale competentie van leerlingen bevorderen aan de hand van vooraf geformuleerde doelen. • Het onderwijs in sociale competentie (schriftelijk) evalueren aan de hand van vooraf geformuleerde criteria.

Figuur 3: Van aanleiding naar doelstelling

De doelstellingen die hierboven genoemd zijn, kunnen over het algemeen op meerdere manieren bereikt worden. In navolging van paragraaf 1.3 van deel 1 van de Keuzegids (..downloaden..) zijn zes soorten methoden onderscheiden:

1. Methoden voor beleidsontwikkeling
2. Leerlingvolgsystemen
3. Lesmethoden
4. Eenmalige programma's
5. Remediërende programma's
6. Deskundigheidsbevordering van leerkrachten.

Op grond van de analyse van de aanleiding en de doelstelling(en) wordt bepaald welke soort(en) methoden geschikt zijn. Soms is dat een enkele methode, bij voorbeeld een leerlingvolgsysteem als het doel alleen is ommeer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van leerlingen. Als het doel is om beleid op het sociale domein te ontwikkelen en uit te voeren, dan ligt het echter voor de hand om meerdere of zelfs alle zes soorten methoden bij de keuze te betrekken.

Stap 2. Maak een overzicht van het beschikbare aanbod aan methoden

Het doel van de tweede stap is een zo breed mogelijke oriëntatie op wat er in Nederland beschikbaar is aan methoden. Vaak laten scholen zich bij het zoeken van geschikte methoden leiden door bij de school betrokken begeleiders of adviseurs. Dat is prima, mits deze een goed overzicht hebben en geven. Via internet, deze Keuzegids, de SLO, de Databank Effectieve Interventies, kan men ook zelf vrij eenvoudig een overzicht maken van het beschikbare aanbod.

Stap 3. Kies uit het beschikbare aanbod een geschikte methode

Er is inmiddels in Nederland zeker voor het primair onderwijs een groot aanbod aan methoden op het terrein van de sociale competentie. Bij het kiezen uit dat aanbod is het goed om een aantal criteria te hanteren. De belangrijkste criteria zijn in drie clusters in te delen, namelijk:

1. Effectiviteit
2. Passendheid
3. Uitvoerbaarheid

Er is veel voor te zeggen om deze drie soorten criteria in deze volgorde te gebruiken. Dus eerst nagaan wat er bekend is over de effecten van methoden: Een ‘bewezen’ methode die niet helemaal past bij de school en veel vraagt van de leerkrachten is op termijn wellicht een betere keuze, dan een ‘niet-bewezen’ methode die precies past bij de school en heel gemakkelijk is uit te voeren. Maar zoals, met alle keuzen, zijn hierbij ook andere afwegingen te maken.

Effectiviteit

Gegevens over de effecten van de methoden op het terrein van de sociale competentie zijn in Nederland maar voor een beperkt aantal methoden beschikbaar. In Nederland is goed onderzoek naar de effecten van methoden schaars (Oeverveld & Louwe, 2005). Bevindingen van buitenlandse onderzoeken kunnen niet zonder meer vertaald naar de Nederlandse situatie.

Er zijn in Nederland drie bronnen met informatie over de effectiviteit van methoden:

- De Databank Effectieve Interventies van het NJI,
- De COTANgids – alleen relevant voor leerlingvolgsystemen
- Deze Keuzegids Sociale Competentie

Voor het terrein van de jeugdzorg is er in Nederland bij het NJI in de vorm van de ‘Databank Effectieve Interventies’ een centrale plek waar kan worden nagegaan of methoden gericht op jeugd voldoende kwaliteit hebben (*website invoegen*). Ook methoden voor het onderwijs worden - langzaam maar zeker - opgenomen in deze databank. Methoden worden opgenomen als effectieve interventie als de effectiviteit ondubbelzinnig is aangetoond of als de methode gebaseerd is op deugdelijke (getoetste) theoretische principes. De beoordeling hiervan gebeurt in een zorgvuldige procedure.

Het is dus verstandig om bij het zoeken van informatie over een methode ook na te gaan of de methode is opgenomen in de databank van het NJI. Als dat niet het geval is, kan het zijn dat de methode niet door de beoordelingsprocedure voor het toekennen van het predikaat effectief of beloftevol is gekomen. Het is echter ook mogelijk dat de methode nog niet is onderworpen aan een beoordeling voor de betreffende databank.

De COTANgids is een uitgave van de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN) van het Nederlands Instituut voor Psychologen (NIP) (www.psynip.nl). Door de COTAN worden psychodiagnostische instrumenten beoordeeld aan de hand van criteria als testconstructie, uitvoering van de handleiding en testmateriaal, betrouwbaarheid en validiteit. Verder informeert de COTAN testgebruikers over de stand van zaken op testgebied. De beschrijvingen en beoordelingen van 457 tests zijn neergelegd in het omvangrijke tweedelige naslagwerk *Documentatie van Tests en Testresearch (2000)*, kortweg COTANgids genoemd.

In de Keuzegids Sociale Competentie zijn voor het vergelijken van de methoden gegevens gebruikt over de effectiviteit op grond van informatie van de uitgevers en ontwikkelaars. In tegenstelling tot bij de Databank en de COTAN is deze informatie niet aan een onafhankelijke kritische beoordeling onderworpen.

Bij het gebruiken van gegevens over de effectiviteit van methoden passen twee kanttekeningen:

1. In het algemeen worden bij effectonderzoek op het terrein van de sociale competentie kleine effecten gevonden op de sociale competentie of het probleemgedrag van leerlingen.
2. Het niet vinden van effecten betekent niet noodzakelijk dat een methode niet effectief is. Effectonderzoek en vooral ondubbelzinnig effectonderzoek naar methoden is erg lastig. Zo kan de methode niet goed zijn uitgevoerd, de gebruikte meetinstrumenten kunnen niet goed of niet gevoelig genoeg zijn, andere factoren van invloed op de sociale ontwikkeling in de school (leerlingpopulatie) of in de omgeving (de buurt) kunnen niet voldoende zijn uitgeschakeld, een controlegroep kan ontbreken of niet vergelijkbaar zijn.

Daarom is het verstandig bij de keuze van een methode niet blind te varen op wat er in effectonderzoek bij leerlingen is aangetoond. De kwaliteit van een methode wordt vooral bepaald door de hoeveelheid gefundeerde kennis die in een methode wordt verwerkt. Zo kan een (nieuwe) methode waarnaar (nog) geen effectonderzoek is gedaan, maar wel gebaseerd is op meer en betere gefundeerde kennis, zeker een goede keuze zijn. Het is dan echter wel raadzaam om extra kritisch te zijn en hoge eisen te stellen aan de theoretische fundering. Daarbij kunt u letten op kwaliteiten van een methode als:

- Is voldoende helder wat men verstaat onder sociale competentie?
- Is er een analyse van de verklaringen voor problemen op het terrein van de sociale competentie?
- Wordt aangegeven hoe sociale competentie wordt geleerd?
- Is gebruik gemaakt van een analyse van de effectiviteit van (andere) methoden?
- Is er een verantwoording van de gebruikte pedagogische en didactische werkwijzen?
- Wordt gebruik gemaakt van effectieve onderwijsmethoden?

Op het merendeel van deze punten is er inmiddels voldoende wetenschappelijke kennis om van een methode te mogen verwachten dat deze theoretisch goed onderbouwd is. Overigens blijkt dat bij veel methoden een verantwoording van de methode juist op deze punten vrijwel geheel ontbreekt. Voor een deel is dat omdat nogal wat methoden vooral gebaseerd zijn op de intuïtieve inzichten van de ontwikkelaars.

Passendheid

Methoden verschillen van elkaar wat betreft de inhoud. Hierbij gaat het om inhoudelijke aspecten waar u op moet letten bij uw keuze. Belangrijk is om een methode te kiezen die past bij de beoogde doelen (doelgroepen), de door de school gebruikte onderwijsmethoden en pedagogische aanpak, de cultuur van de school, de

leerkrachten, de achtergrond van de leerlingen. U kunt daarbij denken aan de volgende punten¹:

- Worden de te bereiken **doelen** (effecten) en **doelgroepen** genoemd?
- Is de methode **preventief**, gericht op het ontwikkelen van sociale competentie van alle leerlingen of van specifieke groepen leerlingen? Of is de methode **curatief**, dat wil zeggen gericht op de aanpak van specifieke problemen – en daarmee dus vooral bedoeld voor specifieke leerlingen? In deze Keuzegids zijn curatief bedoelde programma's en methoden niet opgenomen.
- Heeft de doelstelling van de betreffende methode een **relatie met de kerndoelen** van de overheid?
- Op welke gereedschappen is de methode gericht; op **kennis, reflectie, vaardigheden of houding**? Een methode kan natuurlijk aan meerdere gereedschappen tegelijk werken.
- Op welke **gebieden van sociale competentie** richt de methode zich, op het intrapersoonlijke gebied, het interpersoonlijke gebied of het maatschappelijke gebied? Een methode kan op meerdere gebieden tegelijk zijn gericht.
- Hoe is de **pedagogisch-didactische werkwijze** van de methode; is de methode gericht op reflectie, op vaardigheidstraining en oefening of op participatie?
- Hoe is de **sturing** in de methode; heeft de leerkracht een duidelijk leidende rol (strak sturen), hebben zowel de leerkracht als de leerlingen een duidelijke rol (gedeelde sturing) of hoeft een leerkracht niet expliciet te sturen bij de methode (losse sturing)?
- Hoe zijn de **differentiatie** mogelijkheden: kan een leerkracht met de methode binnen de groep tussen leerlingen differentiëren, biedt de methode mogelijkheden om groepsdoorbrekend te werken, of zijn er geen differentiatie mogelijkheden?
- Welke **evaluatie** mogelijkheden biedt de methode; kan de leerkracht evalueren, kan de leerling evalueren, kunnen ze beiden evalueren of zijn er geen evaluatiemogelijkheden? Is er een passend leerlingvolgsysteem?
- Besteedt de methode met concrete activiteiten aandacht aan **ouders**?

Uitvoerbaarheid

Een op zich effectieve methode die goed bij de school en bij het beoogde doel past hoeft niet perse voor een school de meest geschikte methode te zijn om aan te schaffen. Ook andere kwaliteiten moeten in acht genomen worden, zoals:

- Is er voor invoering van een methode een **implementatiehandleiding**?
- Is er de mogelijkheid om advies of **ondersteuning** te krijgen bij de invoering?
- Hebben leerkrachten (aanvullende) **scholing** nodig om met de methode te kunnen werken? Voorziet de methode hierin?
- Wat zijn de **kosten** voor aanschaf - en (jaarlijks) onderhoud?
- Is een **licentie** bij de methode al dan niet verplicht?

Stap 4. Vraag ervaringen van gebruikers.

Vaak zijn beschrijvingen van methoden door ontwikkelaars en uitgevers niet erg expliciet in de beperkingen van de methoden. Behalve afgaan op wat de methoden zelf 'zeggen' en wat onafhankelijke bronnen als deze Keuzegids en de Databank Effectieve Interventies over methoden schrijven, is het goed om ook bij gebruikers

¹ Op vrijwel al deze punten worden de in de Keuzegids opgenomen methoden getypeerd - onder het kopje 'vergelijking methoden'.

van de methode te rade te gaan voor aanvullende informatie. U kunt informeren bij scholen bij u in de buurt, u kunt ook bij de schoolbegeleidingsdienst in uw regio informeren of deze weet welke scholen de methode gebruiken. Ook kunt u bij de uitgever vragen naar namen van scholen die met de methode werken.

Ook hierbij geldt dat de gegevens kritisch moeten worden gewogen. Voor het samenstellen van deze Keuzegids zijn op een systematische manier de ervaringen bevraagd van gebruikers. Het doel was om een ‘gebruikersoordeel’ toe te voegen aan de vergelijking van de methoden. Dat bleek niet mogelijk omdat uit de ervaringen per methode geen eenduidige oordelen naar voren kwamen. De ene school merkt dingen op aan een methode die andere scholen niet merken of minder belangrijk vinden. Dergelijke subjectieve indrukken zijn vermoedelijk voor een deel bepaald door voor een school specifieke wensen en verwachtingen. Maar zij kunnen wel heel bepalend zijn voor het oordeel over de bruikbaarheid van een methode.

De door ons verzamelde ervaringen met methoden laten wel heel goed zien dat de methoden soms voor scholen minder goed bruikbaar kunnen zijn dan de ontwikkelaars bedoelen – en dan zij in hun publiciteit over methoden vermelden. De feitelijke bruikbaarheid hangt af van allerlei factoren, zoals: slaat het aan bij de leerlingen, moeten leraren er veel extra tijd in stoppen, zijn de materialen goed bruikbaar, zijn de handleidingen goed. ‘Onze’ criteria voor de kwaliteit van methoden nemen deze inhoudelijke kwaliteiten maar voor een deel mee. Enkele leerzame voorbeelden hiervan ter illustratie:

Een van onze criteria betreft de beschrijving van de doelgroep; of die wel of niet wordt genoemd. Soms blijkt toch niet duidelijk genoeg te zijn geweest voor scholen dat **de geschiktheid voor bepaalde groepen kinderen** van een methode minder goed is. Daarbij kan het gaan om: kinderen van een bepaalde leeftijd of groep; leerlingen met specifieke problemen; kinderen met een lage schrijfvaardigheid; kinderen in achterstandsituaties; zorgleerlingen..

Met verschillende criteria hebben wij geprobeerd om de inhoud van een methode te typeren. Uit ervaringen van scholen kwamen vrij veel opmerkingen over de tegenvallende **geschiktheid van het materiaal** en over de **tijd** die leerkrachten ‘kwijt zijn’ aan een methode. Over het materiaal zijn bij methoden kritische opmerkingen geplaatst over: de hoeveelheid, de inhoud en vorm; de uitdagendheid voor de leerlingen; de mogelijkheid om te differentiëren; de mogelijkheid om het jaarlijks te herhalen; hoeveel leerkrachten zelf moeten ontwikkelen en zoeken. Bij de tijd die het van leerkrachten vraagt zijn genoemd: het zelf stof moeten maken; de noodzakelijke training van leerkrachten; de voorbereidingstijd van lessen; de administratieve last. Ook over de **pedagogisch-didactische werkwijze** zijn af en toe kritische opmerkingen gemaakt, namelijk over het te verbaal zijn van een methode; de te statische werkvorm; dat leerlingen het niet leuk vinden.

Deze kritische ervaringen betekenen overigens niet dat scholen ontevreden zijn over methoden. In het algemeen waren de meeste van de door ons bevraagde scholen tevreden over hun keuze. Slechts een klein aantal van hen overwoog een andere methode aan te gaan schaffen. Deze ervaringen leren vooral dat een school goed moet weten wat men verwacht van een methode en dat op grond daarvan informatie over methoden kritisch moeten worden beoordeeld.

Stap 5. Voer de methode in en evalueer.

Methoden worden aangeschaft, ingevoerd en gebruikt om bepaalde doelen te bereiken - op het niveau van de school, de leerkrachten, de leerlingen. Hoewel 'hard' effectonderzoek moeilijk is – vooral naar de effecten bij leerlingen -, kan een school zelf ook veel doen om na te gaan of een methode aan het doel beantwoordt. Het gebruik van een methode in de klas is bepalend voor eventuele effecten. Een kritische monitoring van wat leerkrachten doen met de methode en hoe dat overkomt bij leerlingen kunnen heel veel gegevens opleveren voor de vraag of de juiste methode is gekozen en of de methode juist wordt gebruikt..

Deel 2 **Vergelijking van methoden**

In deel 1 heeft u kunnen lezen welke criteria een rol kunnen spelen in uw keuze voor een methode. In dit deel vergelijken we 28 methoden met elkaar op deze criteria. Eerst beschrijven we nog eens de criteria en hoe wij die hebben toegepast. Daarna vindt u in één tabel alle methoden ‘gescoord’ op deze criteria. Zo leest u bijvoorbeeld bij elke methode wat er bekend is over de effectiviteit, op welke gereedschappen de methode gericht is, hoe een leerkracht te werk moet gaan met de methode, welke evaluatiemogelijkheden de methode biedt en of er begeleiding bij de invoering is. Onze informatie over de methoden hebben wij van de uitgevers/ontwikkelaars. Deze vergelijking is gebaseerd op informatie van medio 2007. Sommige methoden zijn inmiddels verder ontwikkeld. Ook hier geldt dus dat u niet blind moet varen op deze vergelijking en beslist niet alleen op grond van onze vergelijking uw definitieve keuze moet maken.

2.1 De methoden die we vergelijken

De vergelijking van de methoden hebben we vormgegeven in een matrix. In de linkerkolom vindt u alle methoden die we met elkaar vergelijken onderverdeeld naar soort methode. Het zijn de volgende methoden:

Beleidsontwikkeling

- Begeleidersdraaiboek. Sociale competentie schoolbreed
- C&SCO
- De Vreedzame school

Leerlingvolgsysteem (LVS)

- Leefstijl voor jongeren. Leerlingvolgsysteem sociaal-emotionele ontwikkeling 4-18 jaar
- SCOL
- Viseon

Lesmethode

- Ik, jij, wij samen
- Jij en Ik
- Kanjermethode
- Kinderen en ... hun morele talenten
- Kinderen en ... hun sociale talenten
- Leefstijl. Sociaal-emotionele vaardigheden voor het basisonderwijs
- PAD. Programma alternatieve denkstrategieën
- Sova-in-de-klas/SOVAS

Los programma

- Beter omgaan met jezelf en de ander
- Een doos met gevoelens/Een huis vol gevoelens en axen
- Geef jezelf de ruimte
- Goede manieren
- JSW-boek 19. Morele opvoeding: waarden en normen in het basisonderwijs
- Kinderen en ... hun rol als bemiddelaar

- Klets
- Kleuters en ... omgaan met elkaar
- Natuurlijk sociaal ontwikkelen
- Sleutels van Slot Waardenburcht
- Soemokaarten
- Uitstekend goed
- Zeg nou zelf

Remediërend programma

- Schatjes, katjes, watjes

Dit zijn methoden op het terrein van de sociale competentie die relatief algemeen zijn – niet alleen bedoeld zijn voor een specifiek probleem als pesten of agressie - en in Nederland op enige schaal worden gebruikt. Ook hebben we geen methoden opgenomen die alleen bestemd zijn voor een specifieke groep leerlingen, bijvoorbeeld alleen voor bovenbouwleerlingen.

2.2 De criteria waarop we vergelijken

In de horizontale kolom bovenaan vindt u de criteria waarop wij de methoden hebben vergeleken. Deze criteria zijn in deel 1 al aan de orde gekomen. Per criterium is een onderverdeling gemaakt in cijfers of in ja/nee. Zo vindt u in de keuzewijzer bij de methode *Kinderen en ... hun sociale talenten* bij het criterium *Gereedschappen* de nummers 1, 2, 3 en 4 staan. En bij het criterium *Licentie* vindt u de aanduiding ‘nee’.

In het schema hieronder ziet u wat de onderverdeling in cijfers of in ja/nee per criterium betekent. U kunt dit schema als legenda gebruiken bij de keuzewijzer.

Criteria	Typering per criterium	Toelichting
<ul style="list-style-type: none"> • Effectiviteit 	1, 2, 3, 4	<ol style="list-style-type: none"> 1. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de effectiviteit van de methode. 2. De effectiviteit van de methode is aangetoond in niet-Nederlands onderzoek. 3. Er is enig bewijs van effectiviteit met Nederlands onderzoek. ‘Enig’ heeft hierbij betrekking op het aantal onderzoeken en op de gehanteerde onderzoeksmethode. 4. De effectiviteit van de methode is aangetoond in Nederlands onderzoek: in meerdere onderzoeken of in onderzoek met een sterk design (met voor- en nameting en een controlegroep). <p>NB. Bij meetinstrumenten en leerlingvolgsystemen wordt een overeenkomstige typering gebruikt in termen van vastgestelde kwaliteit. In Nederland geldt een positieve beoordeling van de COTAN als 4 – geldt nu alleen nog voor Viseon en de SCOL</p>

<ul style="list-style-type: none"> • Relatie met kerndoelen 	Ja / Nee	<p>Ja: De doelstelling van de betreffende methode heeft een relatie met de kerndoelen van de overheid.</p> <p>Nee: De doelstelling van de betreffende methode heeft geen relatie met de kerndoelen van de overheid.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Gereedschappen 	1, 2, 3, 4	<p>1. Kennis: De methode is gericht op het vergroten van de kennis van leerlingen.</p> <p>2. Reflectie: De methode is gericht op het nadenken over sociaal handelen.</p> <p>3. Houding: De methode is gericht op het ontwikkelen van het sociaal willen handelen.</p> <p>4. Vaardigheden: De methode is gericht op het ontwikkelen van vaardigheden.</p> <p>NB. In een methode kunnen meerdere gereedschappen aan de orde komen.</p> <p>NB 2. Bij de leerlingvolgsystemen geeft dit aan welke 'gereedschappen' worden gemeten.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Gebieden van sociale competentie 	1, 2, 3	<p>1. Intrapersoonlijk: De methode is gericht op kwaliteiten die belangrijk zijn voor de sociale competentie van de persoon zelf, zoals zelfkennis, zelfvertrouwen, kritisch inzicht in eigen gedrag, met eigen emoties kunnen omgaan.</p> <p>2. Interpersoonlijk: De methode is gericht op kwaliteiten die betrekking hebben op de omgang met andere personen, zoals kennis van regels en omgangsvormen, anderen respecteren, inzicht in groepsprocessen, communicatieve vaardigheden.</p> <p>3. Maatschappelijk: De methode is gericht op kwaliteiten die van belang zijn voor het deelnemen en bijdragen aan de maatschappij, zoals kennis van de samenleving, ieders stem willen horen, inzicht in sociale processen, om kunnen gaan met sociale spanningen.</p> <p>NB. In een methode kunnen meerdere gebieden aan de orde komen.</p> <p>NB2. Bij de leerlingvolgsystemen geeft dit een indruk welke aspecten worden gemeten.</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Pedagogisch-didactische opzet 	1, 2, 3	<p>1. Reflectie: De methode is gericht op inzicht krijgen</p>

		<p>in en leren denken over het eigen gedrag en dat van anderen.</p> <p>2. Vaardigheidstraining en oefening: De methode omvat training van sociale vaardigheden in de les; dus instructie en oefening.</p> <p>3. Participatie: De methode maakt gebruik van mogelijkheden voor sociaal competent handelen in alledaagse sociale situaties in of buiten de les.</p> <p>NB. In een methode kunnen meerdere categorieën aan de orde komen.</p>
• Sturing	1, 2, 3	<p>1. Strakke sturing door leerkracht: De leerkracht heeft een duidelijke leidende rol in de toepassing van de methode.</p> <p>2. Gedeelde sturing: De leerkracht en leerlingen hebben beiden een duidelijke inbreng in de toepassing van de methode.</p> <p>3. Losse sturing: Er is geen expliciete sturing bij de uitvoering van de methode.</p>
• Differentiatie	1, 2, 3	<p>1. Differentiatie binnen de groep: De methode biedt mogelijkheden om binnen de groep/klas te differentiëren tussen leerlingen.</p> <p>2. Groepsdoorbrekend: De methode biedt mogelijkheden om groepsdoorbrekend te werken.</p> <p>3. Er zijn geen differentiatiemogelijkheden.</p>
• Evaluatie	1, 2, 3, 4	<p>1. De methode biedt gelegenheid tot evaluatie door de leerkracht.</p> <p>2. De methode biedt gelegenheid tot evaluatie door de leerling.</p> <p>3. De methode biedt gelegenheid tot evaluatie door beiden.</p> <p>4. De methode biedt geen mogelijkheden tot evaluatie.</p>
• Ouderactiviteiten	Ja / Nee	<p>Ja: De methode besteedt met concrete activiteiten aandacht aan ouders.</p> <p>Nee: De methode besteedt geen aandacht aan ouders.</p> <p>NB. Bij de leerlingvolgsystemen verwijst een 'ja' naar een ouderversie.</p>
• Scholing	Ja / Nee	<p>Ja: Er zijn aanvullende vaardigheden van leerkrachten vereist, of de methode voorziet in (aanvullende) scholing van leerkrachten.</p>

		Nee: Er zijn geen aanvullende vaardigheden van leerkrachten vereist of de methode voorziet niet in (aanvullende) scholing van leerkrachten.
• Licentie	Ja / Nee	Ja: Er is een licentie nodig om de methode te kunnen gebruiken. Nee: Er is geen licentie nodig om de methode te kunnen gebruiken.
• Invoerings-handleiding	Ja / Nee	Ja: De methode bevat een handleiding voor de invoering Nee: De methode bevat geen handleiding voor de invoering.
• Ondersteuning bij invoering	Ja / Nee	Ja: Er is ondersteuning beschikbaar bij het gebruik van de methode. Nee: Er is geen ondersteuning beschikbaar bij het gebruik van de methode.
• Gebruiks-vriendelijkheid	1, 2, 3	1. Er zijn geen gegevens beschikbaar over de gebruiksvriendelijkheid van de methode. 2. Er zijn aanwijzingen voor de gebruiksvriendelijkheid van de methode in Nederland. 3. De gebruiksvriendelijkheid van de methode is vastgesteld in Nederland.

Figuur 5: Toelichting van de keuzecriteria: legenda bij de keuzewijzer

2.3 28 methoden vergeleken

De keuzewijzer ziet er vervolgens als volgt uit:

Methode	Effectiviteit	Relatie met kerndoelen	Gereedschappen	Gebieden van sociale competentie	Pedagogisch-didactische opzet	Sturing	Differentiatie	Evaluatie	Ouderactiviteiten	Scholing	Licentie	Implementatie-handleiding	Ondersteuning bij invoering	Gebruiksvriendelijkheid
<i>Beleidsontwikkeling</i>)														
Begeleidersdraaiboek. Sociale competentie schoolbreed *)														
C&SCO	3	-	1 2 3 4	1 2	1 2 3	2	1 2	3	ja	ja	nee	ja	ja	1
De Vreedzame School	1	-	1 3 4	1 2 3	1 2	-	-	-	ja	ja	-	ja	ja	1
<i>Leerlingvolgsysteem (LVS)</i>)														
Viseon	4	ja	3 4	1 2	-	-	-	3	nvt	nee	nee	ja	ja	3
SCOL	4	ja	1 2 3 4	1 2	-	-	-	3	nvt	*)	nee	ja	ja	3
Leefstijl	3	ja	1 2 3 4	1 2	-	-	-	3	Ja	nee	nee	-	ja	2
<i>Methode</i>														
PAD (versie 2005)	4	ja	1 2 3 4	1 2	1 2 3	1 2	1	-	ja	ja	ja	ja	ja	1
Leefstijl	3	ja	1 2 3 4	1 2	1 2	2	-	3	ja	ja	nee	ja	nee	1
Kanjermethode	3	-	1 3 4	1 2	1 2	1	1 2	3	ja	ja	ja	nee	ja	1
Ik, jij, wij samen	1	-	1 2 3 4	1 2	1	2	1	1	ja	ja	nee	nee	ja	1
Jij en Ik	1	ja	1 2 3 4	1 2	1 2	1 2	1	3	nee	nee	nee	nee	nee	1
Kinderen en ... hun morele talenten	1	ja	1 2 3 4	1 2 3	1 3	2 3	1	3	ja	*)	nee	ja	*)	1
Kinderen en ... hun sociale talenten	1	ja	1 2 3 4	1 2	1 2	2 3	1	3	ja	*)	nee	ja	*)	1
Sova-in-de-klas / SOVAS	1	-	1 2 3 4	1 2 3	1 2	1	-	-	nee	nee	nee	ja	nee	1

Los programma															
Een doos vol gevoelens / Een huis vol gevoelens en axen	3	-	1 2 3 4	1 2	1 2	1	-	-	nee	ja	nee	ja	ja	1	
Beter omgaan met jezelf en de ander	1	-	1 3 4	1 2	1	2	-	-	nee	nee	nee	ja	nee	1	
Geef jezelf de ruimte	1	-	1 3 4	1	1 2	3	-	-	ja	nee	nee	nee	ja	1	
Goede manieren	1	-	1 2 3 4	1 2	1	-	-	-	nee	nee	nee	nee	nee	1	
JSW-boek 19. Morele opvoeding	1	-	1 2 3 4	1 2 3	1	2	1	3	nee	nee	nee	nee	nee	1	
Kinderen en ... hun rol als bemiddelaar	1	-	1 3 4	1 2	1 2 3	2 3	4	-	nee	nee	ja	nee	ja	1	
Klets	1	-	1 2 3	1 2	2	1	-	-	ja	nee	nee	nee	nee	1	
Kleuters en ... omgaan met elkaar	1	-	1 4	1 2	1 2	1 2	-	-	ja	*)	nee	nee	*)	1	
Natuurlijk sociaal!	1	-	1 4	2 3	1 2 3	1	1 2	1 2	nee	ja	nee	ja	nee	1	
Sleutels van Slot Waardenburcht	1	-	1 2 3	2 3	1	2	1 2	3	ja	nee	nee	nee	nee	1	
Soemokaarten	1	ja	1 3 4	1 2	1 2	2	-	-	nee	nee	nee	nee	ja	2	
Uitstekend goed	1	-	1 3 4	1 2	1	2	-	-	nee	nee	nee	nee	nee	1	
Zeg nou zelf	1	-	1 2 3 4	1 2	1 2	2	-	-	ja	ja	nee	ja	nee	1	
Remediërend programma															
Schatjes, Katjes, Watjes	1	-	1 3 4	2	1 2	1	-	-	ja	nee	nee	nee	nee	1	

*) Door onderwijsbegeleidingsdienst

) Gericht op school/team ontwikkeling; niet alle categorieën van toepassing

) Leerlingvolgsysteem; niet alle categorieën van toepassing

) In voorbereiding

) Buiten het onderwijs onderzoek gedaan

Deel 3 Beschrijvingen van methoden

In dit deel vindt u een korte beschrijving van alle 28 methoden die in deel 2 met elkaar vergeleken zijn in de keuzewijzer. Bij elke methode komen de volgende punten aan bod:

Titel

Beschrijving van de methode

Doelgroep

Auteur(s)

Jaar van uitgave

Contactgegevens uitgever

Kosten

De volgorde waarin de methoden worden beschreven, is gebaseerd op de systematiek van figuur 2 uit deel 1. Achtereenvolgens leest u over:

- Beleids- en visieontwikkeling
- Leerlingvolgsysteem (LVS)
- Methode
- Los programma
- Remediërend programma

Let op: De beschrijvingen van de methoden zijn in 2007 geactualiseerd. Sindsdien is een aantal methoden verder vernieuwd. Voor de meest recente informatie wordt verwezen naar de uitgevers.

3.1 **Beleids- en visieontwikkeling**

Begeleidersdraaiboek. Sociale competentie schoolbreed

Het Begeleidersdraaiboek beoogt een compleet instrumentarium te bieden voor het vormgeven en uitvoeren van schoolbeleid op het gebied van sociale competentie. Het gaat erom bestaande activiteiten af te stemmen en nieuwe planmatige activiteiten te ontplooiën, zodat de met elkaar bedachte doelstellingen ook bereikt worden. Als scholen er bijvoorbeeld genoeg van hebben dat ze alleen nog maar toekomen aan het blussen van brandjes op het gebied van leerlinggedrag, en als zij structureel en preventief aandacht willen gaan besteden aan sociale competentie, kunnen ze op basis van dit draaiboek met een begeleider aan de slag.

Het draaiboek bestaat uit vijf delen, in losse katernen, in een map. Ook is er een cd-rom met handige instrumenten zoals vragenlijsten, agenda's, opdrachten, hand-outs, format beleidsplan, die schoolspecifiek te maken zijn. De katernen kunnen ook los gebruikt worden, bijvoorbeeld als een school problemen ervaart op het gebied van regels en afspraken, leerkrachtvaardigheden met betrekking tot sociale competentie, de zorgstructuur ten behoeve van sociale competentie of ouderbetrokkenheid.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

P.M.J. Rietveld-van Santvoord, J.E. Krüger-Berkhout, C.J. van Voorst van Beest-Voorhorst (2003)

(Pedologisch Instituut, CED-Groep)

Contactgegevens uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers

Van Hogendorpstraat 10

3818 JM Amersfoort

Postbus 1492

3800 BL Amersfoort

033-4606011

info@kwintessens.nl

www.kwintessens.nl

Kosten

Aanschaf: € 495,00

In combinatie met een door de uitgever te verzorgen implementatiebijeenkomst € 295,00

Uitvoering: afhankelijk van de instelling die de begeleiding verzorgt.

C&SCO. Conflicthantering & Sociale Competentie in het Onderwijs

De doelstelling van *C&SCO* is het werken aan een veilig en open schoolklimaat. De aanpak helpt scholen en teams om in hun school een klimaat te scheppen, waarin de aanwezige sociale competenties benut worden. Zo ontstaat een klimaat om te kunnen samenwerken, van elkaar te leren, elkaar aan te spreken met complimenten en vragen, en samen naar verbeteringen te zoeken. Leerkrachten krijgen een pedagogisch didactisch kader aangereikt voor het organiseren van een 'sociaal krachtige leeromgeving', waarin de sociale ontwikkeling van leerlingen optimaal wordt gestimuleerd. De methode bevat een aantal uitgewerkte teambijeenkomsten en actieleergroepbijeenkomsten. Daarnaast bevat de handreiking vier lesmodules voor in de klas: regels, conflicthantering, samenwerken en weerbaarheid. Het materiaal is flexibel en gevarieerd. Met de in de handreiking beschreven methodische cyclus kan de school ook een ander thema kiezen en uitwerken.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Voortgezet onderwijs 1-6

Auteur(s)

Dr. L. van der Bolt, drs. P. Kooiman e.a. (2005)

Uitgever

Sardes

Postbus 2357

3500 GJ Utrecht

030-2326200

conflicthantering@sardes.nl

www.sardes.nl

Kosten

Handreiking: € 45,00 (exclusief verzendkosten).

Kennismakings- en implementatietraining: € 115,00.

De Vreedzame School

Het doel van *De Vreedzame School* is het scheppen van een pedagogisch klimaat in de school waarbij leerlingen zich opstellen als actieve, democratische burgers; conflicten constructief worden opgelost; leerlingen verantwoordelijk worden gemaakt voor klimaat in klas en school; leerlingen en leerkrachten positief sociaal gedrag vertonen; klas en school een democratische gemeenschap zijn. Het programma is een combinatie van lesmateriaal voor de leerlingen (wekelijkse lessen in alle groepen), training en coaching van personeel, training van leerlingmediatoren, en workshops voor ouders.

Het lesmateriaal omvat per leerjaar zes blokken van telkens zes lessen. De blokken zijn: onze klas; conflicten zelf oplossen; communicatie; gevoelens; mediatie; anders en toch samen. *De Vreedzame School* voor voortgezet onderwijs is in ontwikkeling.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Voortgezet onderwijs: in ontwikkeling

Auteur(s)

Drs. L.M.J. Pauw, drs. J. van Sonderen (2002)

Uitgever

Eduniek

Postbus 9615

3506 GP Utrecht

030-2635221

l.pauw@eduniek.nl

www.devreedzameschool.nl

Kosten

Lesmappen: € 30,00 per groep.

Kosten voor begeleiding bij invoering (training, klassenbezoeken en dergelijke): gedurende twee jaar, gemiddeld zestig tot tachtig uur begeleiding.

3.2 Leerlingvolgsysteem (LVS)

SeoL, Leerlingvolgsysteem sociaal-emotionele ontwikkeling 4-18 jaar

Het leerlingvolgsysteem van Lefstijl 'SeoL' is een instrument dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen van 4-16 jaar in kaart brengt. Met SeoL krijgt u een instrument in handen dat u helpt op een eenvoudige en systematische manier de sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerlingen te registreren en te volgen om vervolgens te kunnen handelen. Het is zowel bruikbaar voor scholen die met het lesprogramma Leefstijl werken als voor scholen die op een andere wijze aandacht besteden aan sociaal-emotionele vaardigheden van de leerlingen.

Doelgroep

Primair onderwijs
Voortgezet onderwijs

Auteur(s)

Jitske Schulte (2003)

Uitgever

Stichting Lions Quest Nederland
Dorpsstraat 2
1182 JD Amstelveen
020-4263690
info@leefstijl.nl
www.leefstijl.nl

Kosten

Indien het lesprogramma van Leefstijl wordt gebruikt, krijgt u het eerste jaar gratis toegang tot ons leerlingvolgsysteem. (geldig tot januari 2008)
Een abonnement op het leerlingvolgsysteem SeoL kost € 150,00 per jaar.

SCOL. Sociale Competentie Observatielijst

SCOL is een leerlingvolgsysteem op het gebied van sociale competentie. Het LVS is primair bedoeld als instrument voor leerkrachten om het onderwijs in sociale competentie zo goed mogelijk af te stemmen op de leerlingen. Sociale competentie is geoperationaliseerd in acht categorieën, namelijk: ervaringen delen; aardig doen; samen spelen en werken; een taak uitvoeren; jezelf presenteren; een keuze maken; opkomen voor jezelf; omgaan met ruzie. Deze categorieën zijn uitgewerkt in zesentwintig vragen over concreet gedrag, dat op school te observeren is. Per categorie zijn er drie à vier vragen. De *SCOL* biedt zowel leerling-, groeps- als schooloverzichten. De *SCOL* is inhoudelijk geheel afgestemd op de methode *Kinderen en ... hun sociale talenten*. Het is echter ook goed mogelijk om de *SCOL* samen met andere methoden te gebruiken.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

F. Joosten, R. Doeleman, P. Mak (2003)
(Pedologisch Instituut, CED-Groep)

Uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers
Van Hogendorpstraat 10
3818 JM Amersfoort
Postbus 1492
3800 BL Amersfoort
033-4606011
info@kwintessens.nl
www.kwintessens.nl

Kosten

Aanschaf: € 304,50. Voor de uitvoering worden geen extra kosten gemaakt.

Viseon. Volginstrument sociaal-emotionele ontwikkeling

Viseon is een leerlingvolgsysteem op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling. *Viseon* bestaat uit twee digitale vragenlijsten: één voor de leerkracht en één voor de leerlingen (vanaf eind groep 5).

De vragenlijsten worden twee keer per jaar ingevuld. De leerkrachtlijst confronteert de leerkracht met 44 paren tegengestelde uitspraken die betrekking hebben op concreet waarneembaar gedrag tijdens de dagelijkse gang van zaken binnen de groep. Telkens bepaalt de leerkracht eerst welk van de uitspraken het meest van toepassing is op een leerling. Vervolgens geeft hij of zij aan of de uitspraak helemaal of maar voor een gedeelte van toepassing is. Bij de uitspraken staan vier dimensies van het sociaal-emotioneel functioneren centraal:

zorgvuldige werkhouding versus onzorgvuldige werkhouding;
aangenaam gedrag versus storend gedrag;
emotionele stabiliteit versus emotionele instabiliteit; en
sociaal gedrag versus teruggetrokken gedrag.

Vanaf eind groep 5 kunnen de leerlingen ook zelf een vragenlijst invullen. Deze vragenlijst bevat 42 uitspraken over de dimensies zelfvertrouwen, werkhouding, relatie met de leerkracht, relatie met andere leerlingen en schoolbeeld.

Zowel de leerkrachtlijst als de leerlinglijst wordt op de computer ingevuld. Nadat een lijst volledig is ingevuld, berekent de computer direct de score. Om deze score te kunnen vergelijken met de score van een landelijk representatieve groep van leerlingen, wordt er een niveau aan gekoppeld: A t/m E. Een score op niveau D of E valt in respectievelijk het aandachts- en risicogebied. Valt de score van de leerling in één van deze gebieden, dan wordt de score in de rapportage nader toegelicht. Voor concrete hulp wordt verwezen naar www.sociaalemotioneel.nl. Deze website die onderhouden wordt door de SLO bevat informatie over het stimuleren van de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen en over het omgaan met sociaal-emotionele problemen.

Het pakket *Viseon* bestaat uit een ringband met beknopte handleiding en een cd-rom voor de installatie. In de handleiding komt aan de orde hoe *Viseon* op school geïnstalleerd moet worden en hoe de school zich als gebruiker moet registreren. Bovendien bevat de handleiding informatie over functie, inhoud en gebruik van *Viseon* inclusief de licentievoorwaarden van het programma. De uitgebreide handleiding en een link naar de wetenschappelijke verantwoording staan op de cd-rom.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Van der Lubbe, Rosier en Sluijter (2003)

Uitgever

Cito

Nieuwe Oeverstraat 50

6801 MG Arnhem

026-3521111

info@cito.nl

www.cito.nl

Kosten

Aanschaf: € 43,65

Per afname: € 0,65

3.3 Methode

IK, JIJ, WIJ SAMEN

In de methode *Ik, jij, wij samen* komen allerhande onderwerpen rond sociaal emotionele ontwikkeling aan de orde, zoals het oplossen van meningsverschillen, omgaan met verlies, jaloezie en complimentjes. Het gaat om activiteiten op alle gebieden, gericht op de leerling zelf (ik: het kennen, erkennen en herkennen van eigen gevoelens); op de ander (jij: hoe ken, erken en herken ik de gevoelens van een ander); en op het omgaan met elkaar (wij: hoe kun je goed omgaan met elkaar zonder jezelf en de ander voorbij te lopen, begrip voor en begrijpen van elkaar).

De inhoud van de lessen is geschikt voor leerlingen in de basisschoolleeftijd. De wijze waarop de lessen en werkbladen zijn vormgegeven, zijn gericht op leerlingen in het speciaal onderwijs en leerlingen die een taalachterstand hebben.

Doelgroep

(Speciaal) basisonderwijs 1 - 8

Auteur(s)

Joke Taal (2004)

Tekeningen: Marijke Louise

Uitgever

Uitgave HCO, Den Haag, 2004, herziene versie: 2007

ISBN: 90- 73102-64-2

Postbus 53509

2505 AM Den Haag

070-4482828

info@hco.nl

www.hco.nl

bestelinformatie op: www.hco.nl>winkel

proefkatern aanvragen of informatie : pr@haco.nl

Kosten

Delen 1 t/m 8 inclusief inhoudelijke toelichting op het HCO: € 927,50

Delen 1 t/m 8 exclusief inhoudelijke toelichting op het HCO: € 795,-

Delen 3 t/m 8 inclusief inhoudelijke toelichting op het HCO: € 768,50

Delen 3 t/m 8 exclusief inhoudelijke toelichting op het HCO: € 636,-

Losse map delen 3 t/m 8: € 132,50

Losse map 1/2: € 159,-

Jij en Ik

Jij en Ik is een methode voor sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. De ontwikkeling wordt in een brede context geplaatst. De drie doelen zijn het bevorderen van sociaal gedrag; bevorderen van moreel besef (waarden en normen); het bevorderen van een gezonde emotionele ontwikkeling. Enkele hoofdthema's komen in elk deel terug, zoals pesten, conflicten, zorgen voor elkaar en zelfvertrouwen. De lessen worden geïntroduceerd door een deel van een vervolgverhaal (voor elk jaar is er een nieuw avontuur), waarin zes kinderen de hoofdrol spelen. De kinderen van *Jij en Ik* krijgen te maken met tal van sociaal-emotionele vragen en problemen. Leerlingen kunnen zich identificeren met de hoofdpersonen van het verhaal. De leerlingen reflecteren op het verhaal, beantwoorden vragen en voeren gevarieerde verwerkingsopdrachten uit.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Zeger van Mersbergen (2002)

Uitgever

Uitgeverij Bekadidact (fonds Bekaplus)

Postbus 122

3740 AC Baarn

035-5482421

voorlichting@bekadidact

www.bekaplus.nl

Kosten

Praktijkboeken A (groep 1-2) en B (groep3-4): € 67,00 per deel.

Handleidingen voor groep 5-8: € 42,00 per deel.

Lees-/werkboeken voor groepen 5-8: € 14,00 per deel

Brochure Leerlingvolgsysteem: € 12,00.

Kanjermethode

Bij de *Kanjermethode* gaat het erom dat leerlingen in een veilige schoolomgeving kunnen leven, waarin iedereen respectvol met elkaar omgaat. In tien lessen krijgen leerlingen inzicht en vaardigheden in sociaal competent gedrag, en wordt er gewerkt aan zelfwaardering en waardering en respect voor anderen. Door het uitspelen van vier typen sociaal gedrag, herkennen kinderen gedrag dat niet handig is, en kiezen ze vaker voor Kanjergedrag: authentiek, betrouwbaar en constructief gedrag. De training is er bovendien op gericht leerlingen verantwoordelijk te maken voor hun eigen gedrag. Thema's die behandeld worden zijn bijvoorbeeld complimenten geven, jezelf voorstellen, ja en nee zeggen, belangstelling tonen, vriendschap, kritiek geven en ontvangen, en je mening en gevoelens delen. Voor generalisatie van het geleerde worden ouders betrokken bij lessen waaraan zij kunnen deelnemen, en het Kanjerboek voor ouders, leerkrachten en overblijfofouders.

Kenmerkend voor de Kanjermethode is de directe manier van trainen: conflictsituaties worden uitgespeeld en kinderen geven elkaar complimenten en opbouwende kritiek.

De methode kan gegeven worden op de eigen school nadat de leerkracht is getraind. Ook de materialen van de *Kanjermethode* zijn uitsluitend te verkrijgen wanneer de training is gevolgd.

De Kanjertraining omvat naast de kernmethodiek diverse aanvullende onderdelen.

Doelgroep

(Speciaal) basisonderwijs 1-8

Voortgezet onderwijs 1-3

Auteur(s)

Drs. G.Weide, c.s. (2001)

Uitgever

Instituut voor Kanjertrainingen B.V.

Edvard Munchweg 41

1328 MB Almere

036-5489405

info@kanjertraining.nl

www.kanjertraining.nl

www.kanjersindesport.nl

Kosten

Kosten worden vermeld op de website www.kanjertraining.nl.

Kinderen en ... hun morele talenten

De methode *Kinderen en ... hun morele talenten* geeft waarden, normen en burgerschap een vaste plek binnen de school. In de onderbouw maken leerlingen kennis met waarden, hun uitwerking in de praktijk en dilemma's, waardoor de leerlingen concepten zoals bijvoorbeeld rechtvaardigheid en weldadigheid leren herkennen in situaties. In de bovenbouw worden leerlingen zich ervan bewust dat waarden en normen in allerlei situaties een rol spelen, dat die rol niet altijd gelijk blijft, en dat waarden soms strijdig zijn met elkaar waardoor ze zelf moeten bedenken hoe ze willen handelen.

Het materiaal is bedoeld voor scholen die niet zozeer alleen aan het concrete gedrag van de leerlingen willen werken, maar zich ook op het houdingsaspect van sociale competentie willen richten, op de achterliggende waarden en normen.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Martine van Bokkem, Els Rietveld, Linda Stam (red.) (2006)
(Pedologisch Instituut, CED-Groep)

Uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers
Van Hogendorpstraat 10
3818 JM Amersfoort
Postbus 1492
3800 BL Amersfoort
033-4606011
info@kwintessens.nl
www.kwintessens.nl

Kosten

Complete methode: € 625,00. Alle onderdelen zijn los te bestellen (activiteitenmappen voor groep 1 - 8, € 82,50 per stuk, muziek CD € 16,50, theoretische verantwoording € 37,50, didactische handleiding € 25,00.).

Kinderen en ... hun sociale talenten

Kinderen en ... hun sociale talenten is een methode voor de ontwikkeling van sociale competentie. Onder sociale competentie wordt verstaan het vermogen om op een adequate manier sociaal en emotioneel te functioneren. Om sociaal competent te kunnen functioneren heeft een kind sociale kennis, vaardigheden en houdingen nodig. Er is voor deze methode een model ontwikkeld met onderdelen van sociaal competent gedrag en de onderlinge samenhang hiervan. Dit model is een kubus met drie ribben te weten acht gedragscategorieën, de niveau's van aanbidding en dimensies. Voor elke jaargroep zijn er twintig lessen verdeeld over de acht gedragscategorieën (twee tot vier lessen per gedragscategorie). Er is een cyclische opbouw, zodat aan alle acht gedragscategorieën elk jaar weer aandacht wordt besteed, maar op een steeds hoger niveau.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

K. van Voorst van Beest, M. van Bokkem (2003)
(Pedologisch Instituut, CED-Groep)

Uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers
Van Hogendorpstraat 10
3818 JM Amersfoort
Postbus 1492
3800 BL Amersfoort
033-4606011
info@kwintessens.nl
www.kwintessens.nl

Kosten

Compleet pakket: € 650,00. Alle onderdelen zijn los te bestellen (theoretische verantwoording, activiteitenmappen en handleiding en lessen voor groep 1-2-3, groep 4-5-6 groep 6-7; liedjes CD; kaartjes als reminder voor leerlingen en leerkracht).

Leefstijl. Sociaal-emotionele vaardigheden voor het basisonderwijs

Leefstijl wil bevorderen dat jongeren opgroeien tot zelfstandige, sociaal vaardige en betrokken mensen.

Ook voor het optimaal functioneren van kinderen en het ontwikkelen van hun talenten zijn competenties als zelfvertrouwen, doordachte beslissingen nemen, luisteren, je gevoelens uiten en rekening houden met anderen onmisbaar. Leefstijl is een programma dat niet alleen de emotionele intelligentie stimuleert, maar ook de cognitieve intelligentie. Leefstijl sluit aan bij de kerndoelen voor gezond en redzaam gedrag. In de handleidingen bij het programma wordt de aansluiting bij de kerndoelen uitgewerkt in verschillende thema's, zoals: Ik en mijn klas, Van horen en zeggen, Van fijne en nare dingen, Andere culturen, Andere gewoonten, Praten en luisteren, enz. Het programma biedt naast sociaal-emotionele competenties ook gezondheidsvaardigheden en actief burgerschap.

Bij het programma hoort een training voor leerkrachten. Tijdens de training maakt men kennis met elkaar en met het materiaal.

Doelgroep

Voor Leefstijl zijn inmiddels versies ontwikkeld voor:

- . Primair onderwijs
- . Voortgezet onderwijs
- . ROC
- . Vrije tijd

Uitgever

Stichting Lions Quest Nederland
Dorpsstraat 2
1182 JD Amstelveen
1180 AK Amstelveen
020-4263690
info@leefstijl.nl
www.leefstijl.nl

Kosten

Training per deelnemer: op eigen locatie € 340,00, in conferentieoord ongeveer € 450,00

PAD. Programma Alternatieve Denkstrategieën

De methode *PAD* richt zich op de sociale cognitie, emotionele vaardigheden en normen en waarden. Het uitgangspunt is dat alle gevoelens mogen, maar niet al het gedrag mag.

Er is aandacht voor de opbouw van een positief en realistisch zelfbeeld, ontwikkeling van zelfcontrole, voor gevoelens en voor het zelfstandig probleemoplossen van sociale problemen. Bij de lessen wordt steeds aangegeven hoe bereikt kan worden dat de geleerde kennis en vaardigheden ook in de dagelijkse gang van zaken door de leerlingen toegepast kan worden. Ook is er een *PAD* voor specifieke doelgroepen ontwikkeld (1999).

Er is ook een *PAD*-cursus voor ouders beschikbaar.

Om aan de slag te kunnen met *PAD*, is een scholing verplicht.

Doelgroep

(Speciaal) basisonderwijs groep 1-8; speciaal onderwijs binnen een REC

Auteur(s)

Nederlandse vertaling en bewerking: FODOK & Seminarium voor Orthopedagogiek (1987, 1996, 2005).

Revisie

In 2005 is het leerplan grondig herzien als onderdeel van een onderzoeksproject met TNO, het Trimbos Instituut, het NIGZ en GGD Nederland.

Uitgever

Seminarium voor Orthopedagogiek
Antwoordnummer 8110
3500 VV Utrecht
www.seminarium.nl

Contactpersoon

Kees van Overveld, landelijk *PAD*-coördinator: overveld@seminarium.nl

Kosten

PAD-leerplan versie 2005 voor groep 1-8: € 575 ; losse delen € 90,=

PAD-leerplan voor specifieke doelgroepen: € 215,55

PAD-handpoppen (1x groot en 1x klein per set): € 49,92

Klassensets: € 12,48

Pakketten van 30 leerlingensets emotiekaartjes: € 165,40

Sova-in-de-klas / SOVAS

Het doel van *Sova-in-de-klas* is het stimuleren van sociale vaardigheden van leerlingen met speciale leerbehoeften. De sociale vaardigheden die in de methode aangeboden worden, richten zich op drie deelgebieden van de sociaal-emotionele ontwikkeling: de relatie met andere kinderen; de relatie met volwassenen en de samenleving; vergroting van de weerbaarheid. Deze deelgebieden worden geconcretiseerd in zes thema's per schooljaar. De thema's worden in elk deel van de methode, op verschillende niveaus aangeboden. De volgende thema's komen aan bod: kennismaken; aardig zijn; gevoelens; plannetjes maken; ruzies oplossen en voorkomen; reageren op plagen. Voor de groepen 1-2 bestaat er *SOVAS*. Thema's die daarin aan bod komen zijn: luisteren; gevoelens; samen spelen; problemen; ruzies oplossen.

Doelgroep

(Speciaal) basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

H. Kempers [et al] (1996-1999)

Uitgever

Edu-Actief BV

Meppel

0522-235235

marketing@edu-actief.nl

www.edu-actief.nl

Kosten

map 1- 4: € 258,25 per stuk; map 5 en 6: € 217,45 per stuk; SOVAS: € 187,50.

3.4 Los programma

Beter omgaan met jezelf en de ander

Het programma *Beter omgaan met jezelf en de ander* heeft een preventieve doelstelling en het werken ermee moet leiden tot een beter pedagogisch klimaat in de school. Zowel leerlingen als leerkrachten wennen eraan om vrijuit te praten over gevoelens en kwetsbare ervaringen. Het programma heeft de volgende doelen: het opbouwen en stimuleren van een positief zelfbeeld; het leren uiten en verwoorden van eigen gevoelens en (positieve en negatieve) gedachten; het vergroten van een inlevend vermogen. In het programma komen verschillende thema's aan bod. Per thema komen steeds de volgende drie aspecten aan bod: het kind zelf; omgaan met anderen; het veranderen van situaties.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Hessel de Boer, Andre Janssen, Els van der Wal, Sandy Winde (2003)

Uitgever

CPS

Postbus 1592

3800 BN Amersfoort

033-4534343

cps@cps.nl

www.cps.nl

Kosten

Compleet programma kost nu € 300.00.

deze bestaat uit:

- Onderbouwmap
- Middenbouwmap
- Bovenbouwmap
- Introductiebrochure

De mappen zijn ook los te bestellen en deze kosten dan € 71,00 per map.

De introductiebrochure kost € 9,50

Een doos vol gevoelens/Een huis vol gevoelens en axen

Een doos vol gevoelens is een speelleerset die aanzet tot exploratie van gevoelens bij zichzelf en anderen. In de Doos vol gevoelens komen vier basisgevoelens aan de orde: blij; bang; boos; verdrietig. De doos bevat verschillende soorten materialen die kansen bieden om te praten en te spelen rond deze gevoelens en deze te leren onderkennen, benoemen en onderscheiden. In de handleiding worden invalshoeken gegeven en spelsuggesties gedaan.

Een huis vol gevoelens en axen is een vervolg op *Een doos vol gevoelens*. Belangrijke innovaties zijn de introductie van de Gevoelenswaaier (met eenentwintig gevoelens) en de integratie met de Axenroos.

Voor de onderbouw is er de *Hopla-Koffer*. De Hopla-Koffer stimuleert de emotionele ontwikkeling van het jonge kind via vertelplaten, maskertjes, kartonnen popjes, doeplaatjes, situatieplaatjes, een dominospel, een bingospel en een draaischijf. De Hopla-personages vormen een ideale drager voor de basisgevoelens bang-boos-blij-verdrietig. De koffer biedt ook achtergrondinformatie voor ouders, leerkrachten, psychologen en begeleiders.

Doelgroep

Hopla-Koffer: 2-4 jaar

Een doos vol gevoelens: basisonderwijs groep 1-4

Een huis vol gevoelens en axen: basisonderwijs groep 2-8

Auteur(s)

De Hopla-koffer: CEGO, Bert Smets (2007)

Een doos vol gevoelens: Marina Kog, Julia Moons (2001)

Een huis vol gevoelens en axen: Ferre Laevers [et al] (2002)

Uitgever

Centrum voor ErvaringsGericht Onderwijs

Schapenstraat 34

B-3000 Leuven, België

cego@ped.kuleuven.be

www.cego.be

Tel +32 16 32 57 40

Fax +32 16 32 57 91

Het materiaal is te bestellen via www.cego.be, per fax of mail (geen telefonische bestellingen)

Kosten

De Hopla-koffer € 119; Een doos vol gevoelens: € 129,50; Een huis vol gevoelens en axen:

€ 145,50; (prijzen per 1 januari 2007, incl. BTW, excl verzendkosten – prijswijzigingen voorbehouden)

Geef jezelf de ruimte

Geef jezelf de ruimte is een programma waarin sociale en emotionele ontwikkeling van leerlingen in achterstandssituaties wordt gesimuleerd. De methode is voor een deel gebaseerd op het werk van Goldstein.

Het eerste deel heet 'Ikzelf en de anderen'. Vaardigheden als kennismaken, luisteren, omgaan met waardering en kritiek, stoer doen en pesten worden behandeld. In deel twee, 'Werken aan jezelf', staat een training voor stages en sollicitaties centraal. In het laatste deel gaat het om 'Het beeld van mezelf'. Dit gaat over eigen kwaliteiten, toekomstwensen en toekomstbeeld, en jezelf presenteren. De werkvormen zijn creatief van opzet en geschikt voor de praktijk van de Brede School. Bij de methode horen zesendertig werkbladen.

Doelgroep

Voortgezet onderwijs 1-4

Auteur(s)

M. Evergroen, I. van Lieshout (1999)

Uitgever

Stichting de Meeuw

Postbus 57689

3008 BR Rotterdam

010-4863022

stichting@de-meeuw.nl

www.de-meeuw.nl

Kosten

Aanschaf beschrijving: € 16,00.

Goede manieren

Goede manieren is een programma over omgaan met elkaar. Aan de hand van het bijbelboek Genesis 27-50, waarin de personen Jacob en Jozef centraal staan, maken de kinderen kennis met onderwerpen als vriendschap, pesten, zondebokken, dromen, belonen en gastvrijheid.

Het centrale thema van het project is de vraag hoe men met elkaar kan omgaan en volgens welke manieren men te werk gaat: voorliegen, bedonderen, waarheid, vergeven, haten, et cetera. Sociale relaties en omgang met elkaar staan centraal. Het gaat om de aanpak binnen de klas. Onderwerpen als vriendschap, pesten, zondebokken, dromen, belonen en gastvrijheid komen aan de orde.

Doelgroep

Basisonderwijs 3-4

Auteur(s)

Y. Meyer, J. van Remundt, M. de Jong (1995)

Contactgegevens uitgever

Uitgeverij Echelon

Postbus 2014

Bezoekadres

Luchthavenweg 6, 6021 PX Budel 6020 AA Budel

tel: 0495-499391

e-mail Damon: info@damon.nl

fax Damon: 0495-499889

Kosten

Handleiding en werkbladen: € 18,35

isbn: 978 90 7299 813 2

Leesboek: € 5,75

isbn: 978 90 7299 812 5

JSW-boek 19. Morele opvoeding: waarden en normen in het basisonderwijs

Door het laten ervaren en bespreken van morele dilemma's leren leerlingen wat de consequenties zijn van hun gedrag en leren ze dat ze zelf voor hun gedrag verantwoordelijk zijn. De auteur plaatst de morele opvoeding midden in onze democratische samenleving. Het gaat om de aanpak in de klas.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Max Dohle (2000)

Uitgever

Bekadidact

Postbus 122

3740 AC Baarn

035-5482421

voorlichting@bekadidact.nl

www.bekadidact.nl

Kosten

Boek: € 22,00.

Kinderen en ... hun rol als bemiddelaar

Het doel van *Kinderen en ... hun rol als bemiddelaar* is leerlingen vaardigheden aan te leren om als bemiddelaar te kunnen optreden bij de 'kleine' conflicten op school of op straat. Er wordt gewerkt vanuit herkenbare contexten, die met de leerlingen in probleemoplossende zin worden verkend. Rollenspelen stellen leerlingen in staat de oplossingen aan-den-lijve te ervaren. Voor leerlingen die dat willen, is er een speciale training in bemiddelingsvaardigheden. Het programma is een vertaling van het werk van Barbara Porro, een autoriteit op het terrein van mediation. Onderwerpen die aan bod komen, zijn bijvoorbeeld: stop en koel af; praat met elkaar en luister naar elkaar; bedenk samen veel oplossingen; kies het idee dat iedereen het beste vindt; maak een plan en voer dat uit.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Voortgezet onderwijs 1-4

Auteur(s)

Barbara Porro, vertaald en bewerkt door Carla van Eldik Thieme, Norma Montulet (2003)

Uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers

Van Hogendorpstraat 10

3818 JM Amersfoort

Postbus 1492

3800 BL Amersfoort

033-4606011

info@kwintessens.nl

www.kwintessens.nl

Kosten

Handboek: € 37,50.

Klets

Klets is een geactualiseerde versie van het eerder uitgekomen *Opkomen voor jezelf zonder anderen te kwetsen*. Het programma heeft een preventieve insteek. Door leerlingen effectieve sociale vaardigheden bij te brengen, leren ze opkomen voor zichzelf en rekening te houden met anderen. Dit voorkomt het ontstaan van probleemgedrag en psychische problemen. Sociaal competent gedrag wordt bevorderd door: het accepteren van het ‘anders’ zijn van anderen; het herkennen van eigen gevoelens en grenzen en die van anderen respecteren; het leren omgaan met en het voorkomen van pesten en conflicten; het weerstaan van groepsdruk; weerbaar leren zijn bij afwijzing en grensoverschrijdend gedrag; het leren hulp vragen en opkomen voor jezelf.

De thema's zijn: de ander; ik; ik en de ander; de ander en ik.

Doelgroep

Basisonderwijs 2-8

Auteur(s)**Uitgever**

GGZ Oost Brabant, Bureau communicatie

Antwoordnummer 99

5240 VB Rosmalen

klets@ggzoostbrabant.nl

www.ggzoostbrabant.nl

Kosten

Totaalpakket: € 350,00.

Losse onderdelen:

Kletsklapper: € 10,00.

Kletswerkmap per leerling: € 1,50.

Kletsdraaiboek per groep: € 12,00.

Kleuters en ... omgaan met elkaar

Kleuters en ... omgaan met elkaar is een remediërend programma dat leraren de mogelijkheid biedt om kleuters op speelse wijze sociaal vaardiger gedrag aan te leren. De rode draad wordt gevormd door een sprookje over een kleine prins die op weg gaat om de gestolen schatkist van zijn vader, de koning, weer terug te vinden. Tijdens zijn tocht komt hij in allerlei situaties terecht die vragen om sociaal vaardig gedrag. Door middel van gezamenlijke (spel)activiteiten leren de kleuters omgaan met gevoelens van zichzelf en de ander, problemen oplossen en adequaat sociaal gedrag. Het programma, dat twaalf bijeenkomsten in een kleine groep omvat, is zeker geschikt voor de wat teruggetrokken of meer agressieve kleuters.

Bij het programma horen ook 'Ouderbrieven', 'Leraarbrieven' en een creatieve 'Portfolio' voor de deelnemende kleuters.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-2

Auteur(s)

Wietske Couperus en Corry Wolters (1999)

Uitgever

Kwintessens NZV Uitgevers

Van Hogendorplaan 10

3818 JM Amersfoort

Postbus 1492

3800 BL Amersfoort

033-4606011

info@kwintessens.nl

www.kwintessens.nl

Kosten

Handboek: € 29,95

In januari 2008 verschijnt een geheel herziene uitgave, compleet met een ringband.

Kosten daarvan omstreeks € 95,00.

Natuurlijk Sociaal!

Het programma *Natuurlijk Sociaal!* is een werkwijze voor gestructureerd, doelgericht en geïntegreerd te werken aan het stap voor stap ontwikkelen van sociale vaardigheden van leerlingen. Leerlingen leren sociale vaardigheden in hun natuurlijke context (dagelijkse gang van zaken in de groep). Elke week staat een sociale vaardigheid centraal. Leerlingen leren sociale vaardigheden via verschillende sociale rollen die leerlingen aannemen, via verschillende didactische structuren (werkvormen), en via structureren.

De werkwijze is beschreven in twee uitgaven, *Natuurlijk Sociaal!* voor groep 1-4 en voor groep 5-8. Het verschil tussen de werkwijze voor groep 1-4 en 5-8 wordt ingegeven door het niveau van sociale cognitie. In groep 1-4 wordt geoefend in de functionele context. In groep 5-8 wordt geoefend door sociale rollen.

De kenmerken van *Natuurlijk Sociaal!* zijn:

- focus op telkens 1 sociale vaardigheid
- sociaal gedrag leer je in sociale situaties
- geïntegreerd sociaal curriculum
- doelgericht en gestructureerd
- positieve aandacht voor gewenst gedrag

Doelgroep

Basisonderwijs 6-8

Auteur(s)

Spencer Kagan (2002)

Uitgever

RPCZ Middelburg
Noordweg 495
4333 KE Middelburg
0118-628851
mvdhemel@rpcz.nl

Kosten

Map: €46,00. Het scholingstraject wordt op maat met de betreffende school gemaakt.

Sleutels van Slot Waardenburcht

Sleutels van Slot Waardenburcht is een lespakket waarbij waarden en normen op een interactieve manier aan de orde komen. Zowel de school als de ouders en de leefomgeving van de kinderen worden betrokken bij dit project. Het project wordt op diverse momenten in het schooljaar gebruikt en scholen koppelen er eigen gekozen acties en lesinhouden aan. *Sleutels van Slot Waardenburcht* begint met een musical voor alle leerlingen, leerkrachten en ouders van de school. Hierop volgt een verdieping, waarbij de school gebruik kan maken van verschillende werkkaarten.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Ger Luttelsn Liesbeth van 't Hof, Nelleke Kraaikamp, Gerard van Midden, Henk Stel (2003)

Uitgever

SGO Uitgeverij
De Beek 1
3871MS Hoevelaken
Postbus 20
3870 CA Hoevelaken
033-2541070
sgohoevelaken.nl
www.sgonet.nl

Kosten

Compleet pakket: € 135,00.

Soemokaarten

Soemokaarten zijn kaarten die een systematische, preventieve ondersteuning bieden voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen. In beperkte tijd, aansluitend bij sociaal-emotionele problemen die op een bepaald moment spelen in een groep, met weinig voorbereiding van de leerkracht, wordt aandacht besteed aan sociaal-emotionele woorden, sociale vaardigheden en sociaal-emotionele vergissingen. Er zijn vier mappen, met elk vijftig kaarten. De kaarten hebben verschillende onderwerpen. Leerkrachten kunnen naar aanleiding van wat er in hun groep speelt, kiezen welke kaart ze behandelen.

Doelgroep

Basisonderwijs 1-8

Auteur(s)

Drs. Wiebren de Jong (2004)

Uitgever

Uitgeverij Eduforce

Oostergoweg 6

8932 PG Leeuwarden

058-2843434

uitgeverij@cedin.nlechel

www.eduforce.nl

Kosten

Prijs totaalpakket: € 387,50.

Per map (groep 1-2-3; groep 3-4-5; groep 5-6-7; groep 7-8): € 98,50.

Uitstekend goed

Het programma *Uitstekend goed* maakt leerlingen bewust(er) van hun eigen specifieke wijze van reageren op situaties en de daarop volgende reactie van anderen. Het project is zeker geschikt voor leerlingen die moeite hebben met het benoemen van gevoelens, die zich moeilijk kunnen verplaatsen in anderen, die gewone handelingen van anderen als bedreigend ervaren en die uitgaan van kwaadwillendheid en niet van onschuld. Leerlingen leren vaardigheden over hoe ze met elkaar kennis kunnen maken: hoe je om iets vraagt, hoe je complimenten kunt geven of krijgen en hoe je sorry kunt zeggen. De belangrijkste werkvorm is drama. Een project bestaat uit ongeveer vijftien lessen en is gebaseerd op de Goldsteinmethode.

Doelgroep

Basisonderwijs, sociale vaardigheidslessen middenbouw

Auteur(s)

Maarten Vos, Joke de Heer (2002)

Uitgever

Uitgeverij DAMON

Luchthavenweg 6

6021 PX Budel

Postbus 2014

6020 AA Budel

tel: 0495-499319

fax: 0495 400889

info@damon.nl

www.damon.nl

Kosten

Projecthandleiding: € 11,50.

isbn: 978 90 5573 330 9

Zeg nou zelf

Het programma *Zeg nou zelf* legt de nadruk op het vergroten van het zelfvertrouwen van leerlingen en het aanleren van sociale vaardigheden bij leerlingen. Problemen waar leerlingen op school en in de maatschappij mee worden geconfronteerd, worden behandeld. Daarbij is aandacht voor gevoelens van het kind zelf en van andere kinderen, het omgaan met meningen van jezelf en anderen, ervaringen opdoen in het omgaan met gevoelens, en voor het geven van kritiek en een eigen mening geven. Leerkrachten besteden aandacht aan de sociale weerbaarheid van leerlingen. Belangrijk daarbij is het (leren) herkennen van psycho-sociale problematieken.

Doelgroep

Basisonderwijs 6-8

Auteur(s)

Marion Rikken, Ben Dekkers, Renee Stein-Brinkerhof (1995)

Uitgever

Edudesk/Wedéo

Terborgseweg 106

Postbus 236

7000 AE Doetinchem

0314-372599

grafisch@wedeo.nl

www.wedeo.nl

Kosten

Compleet pakket: € 85,00.

3.5 Remediërend programma

Schatjes, Katjes, Watjes

Het programma *Schatjes, Katjes, Watjes* is ontwikkeld voor leerlingen die ondanks klassikale programma's over pesten en sociale weerbaarheid, behoefte hebben aan extra ondersteuning. Het programma is voornamelijk bedoeld voor leerlingen die moeilijkheden ondervinden in het contactleggen en samenspelen met leeftijdgenoten. Het programma maakt gebruik van het zogenaamde vijfsporenbeleid, waarbij de aanpak van bijvoorbeeld pestproblemen alleen succes kan hebben als met alle betrokken partijen naar een oplossing wordt gezocht. Het slachtoffer, de pestkop, de middengroep, de leerkrachten en de ouders worden allemaal bij het probleem betrokken. Tijdens de bijeenkomsten leren de leerlingen op een speelse manier vaardigheden als luisteren, probleem oplossen, praten over gevoelens, samenwerken met andere kinderen en met andere kinderen kritiek geven en ontvangen. De training bestaat uit tien bijeenkomsten van anderhalf uur. De groep bestaat uit acht leerlingen en twee trainers.

Doelgroep

Basisonderwijs 7-8

Voortgezet onderwijs 1-2

Auteur(s)

J.M.P. Kruuk, W.Steenbakkers, W.L.M. Dortmans (1999)

Uitgever

Graviant educatieve uitgaven

Innovatieweg 3-06

7007CD Doetinchem

0314-345400

educatief@graviant.nl

www.graviant.nl

Kosten

Basisset (handleiding; voorbeelden voor sheets; videoband of dvd; diskette met voorbeeldbrieven; 8 ankerboeken; 8 'post voor ouders/retourpost'): € 138,00.

Deelnemersset (8 ankerboeken; 8 'post voor ouders/retourpost'): € 54,00.

Literatuur

Dam, G. ten, Volman, M., Westerbeek, K., Wolfgram, P. & Ledoux, G. (2003) *Sociale competentie langs de meetlat*. Den Haag: Transferpunt Onderwijsachterstanden.

Leenders, H. & Veugelers, W. (2004) Waardevormend onderwijs en burgerschap. Een pleidooi voor een kritisch-democratisch burgerschap. In: *Pedagogiek* 24 nr 4: 361-375.

Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen (2004). *Koers Primair Onderwijs. Ruimte voor de school*. Den Haag: Ministerie OCW.

Overveld, C.W. & Louwe, J.J. (2005) Effecten van programma's ter bevordering van de sociale competentie in het Nederlandse primair onderwijs. In: *Pedagogische Studiën*, 82: 137-159.

Safe and Sound (2003) www.casel.org/projects_products/safeandsound.php

Schuyt, K. (2004). Normen en waarden en de plaats van deugden in het onderwijs. In: R. Diekstra, M. van den Berg & J. Rigter (red.) *Waardenvolle of Waardenloze samenleving?* Uithoorn: Karakter Uitgevers B.V.

Struiksma, C. & Hoogenkamp, M. (2001) Sociale competentie in een continuüm van zorg. In: M. Hoogenkamp, F. Joosten & K. van Voorst van Beest (red.) *Sociale competentie: een vak apart*. Leuven, Leusden: Acco.

Winter, M. de (2004) *Opvoeding, onderwijs en jeugdbeleid in het algemeen belang*. De noodzaak van een democratisch-pedagogisch offensief. Den Haag: Wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid. Webpublicatie nr 1.